

UDK: 347.44:347.74/.76 (497.6)

pregledni članak

primljen 31. listopada 2002.

Mr. sc. Marko Bevanda,
asistent Pravnog fakulteta u Mostaru

UGOVOR O NALOGU (MANDATU)

Ugovor o nalogu (mandatu) u pravu Bosne i Hercegovine je imenovani ugovor koji se zaključuje između nalogoprimateља (mandatara) i nalogodavatelja (mandanta). Ugovorom o nalogu obvezuje se nalogoprimateљ prema nalogodavatelju da za njegov račun poduzme određene poslove, a istodobno se nalogoprimateљ ovlašćuje na poduzimanje tih poslova. U prvom dijelu rada autor prikazuje nastanak i razvoj ugovora o nalogu u rimskom pravu. Drugi dio rada prikazuje pojam, bitna obilježja, način zaključenja i prestanak ugovora o nalogu u bosanskohercegovačkom pravu. Posebna pozornost posvećena je pravima i obvezama nalogoprimateља i nalogodavatelja.

Ključne riječi: *mandatum*, rimsko pravo, nalog, nalogoprimateљ, nalogodavatelj, pravo Bosne i Hercegovine

I. UVOD

U suvremenim uvjetima složenog i dinamičnog sustava gospodarskog poslovanja veliko značenje imaju uslužni poslovi koje obavljaju specijalizirani subjekti koji pružaju stručne i profesionalne usluge korisnicima tih usluga. Razlog angažiranja davatelja usluga - specijalista (fizičke ili pravne osobe) je ekonomičnija, racionalnija, stručnija i profesionalnija zaštita interesa korisnika usluga (fizičke ili pravne osobe). Zaključenjem ugovora o nalogu nastaje obveznopravni odnos između nalogodavatelja i nalogoprimateља, te ga treba strogo razlikovati od pojma naloga (modusa) kao tereta koji se jednostrano nameće stjecatelju kod besplatnih pravnih poslova (npr. darovanja, oporuke, legata i dr.) kojim se stjecatelju nameće neka dužnost.¹ Također je potrebno razlikovati ugovor o nalogu od naloga u upravnom pravu koji se daje kao dodatak upravnom aktu.² Na osnovi naloga uspostavlja se odgovarajući ugovorni odnos (ugovor o komisijonu, trgovačkom zastupanju, posredovanju, špediciji, kontroli robe i usluga, te ugovor o turističkim uslugama i dr.), a pravila sadržana u Zakonu o obveznim odnosima³

¹ Vidi: M. Vedriš, P. Klarić, *Građansko pravo*, Zagreb, 2000., str. 120. - 121.

² Nalog u upravnom pravu je posebna vrsta dodatka u upravnom aktu kojim se adresatu propisuje obveza izvršenja neke dodatne radnje. Opširnije: I. Borković, *Upravno pravo*, Zagreb, 1997., str. 343.

³ U Bosni i Hercegovini je člankom 1. Uredbe sa zakonskom snagom o preuzimanju Zakona o obligacijskim odnosima (Službeni list RBiH, 2/92.) preuzet Zakon o obligacijskim odnosima (ranije objavljen u Službenom listu SFRJ, 29/78., 39/85., i 57/89.) kao republički zakon. Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju Zakona o obligacijskim odnosima stupila je na snagu 11. travnja 1992. godine.

(u daljnjem tekstu: ZOO) o ugovoru o nalogu (Glava XVIII., čl. 749. – 770.) su opća pravila za veći broj posebnih ugovora u gospodarstvu kojima se uređuju posebne usluge,⁴ ukoliko za pojedine ugovore kod kojih je prvenstveno naglašen uslužni karakter nije predviđeno neko posebno pravilo, kao što su npr. trgovački (poslovni) običaji. Odredbe ZOO koje reguliraju pravila o ugovoru o nalogu predstavljaju opća pravila i imaju izuzetnu sustavnu ulogu, koja se kao *lex generalis* primjenjuju na sve posebne ugovore koji sadrže elemente naloga. Nalog (*mandatum*) jedne osobe (nalogodavatelja) nije još ugovor, već samo jednostrani akt izjavljivanja volje, jer tek ukoliko bude prihvaćen od onoga kome je upućen, nastaje ugovor o nalogu (*contractus mandati*).⁵ Prema tome, ugovor o nalogu, kao neformalan ugovor, nastaje izjavom nalogoprimalca da će postupiti prema nalogu nalogodavatelja, a kada nalogoprimalac nije dao izjavu da će postupiti prema nalogu nalogodavatelja, tada među njima i nije zaključen ugovor o nalogu.⁶

II. UGOVOR O NALOGU U RIMSKOM PRAVU

Ovlast za posredno zastupstvo Rimljani označavaju riječima *iubere, iussum*⁷ ili netehničkom uporabom riječi *mandatum*.⁸ Ugovor o nalogu (*mandatum*)⁹ je konsenzualni,¹⁰ nepotpuni dvostrano obvezujući ugovor (*contractus bilateralis inaequalis*)¹¹ kojim jedna stranka (nalogodavatelj, mandant, mandans, mandator,

⁴Tako: H. Momčinović, *Ugovor o nalogu (mandatu)*, Privreda i pravo, br. 5.-6., vol. 32., 1993., str. 338.; S. Carić i dr., *Nalog (Komentar Zakona o obligacijskim odnosima)*, Knjiga II., redaktori: B. Blagojević, V. Krulj), Beograd, 1980., str. 229.; V. Kapor, S. Carić, *Ugovori robnog prometa*, Beograd, 1979., str. 171. i 172.

⁵Takva izjava volje nalogodavatelja upućena potencijalnom nalogoprimalcu pravno znači ponudu za sklapanje ugovora. Izjavom volje druge strane da prihvaća ponudu (nalog) i da se obvezuje postupiti po nalogu sklapa se ugovor o nalogu.

⁶Ugovor o nalogu, kao neformalni ugovor, nastaje po izjavi nalogoprimalca da će postupiti po nalogu nalogodavatelja. Kada nalogoprimalac (teženi) nije dao izjavu da će postupiti po nalogu nalogodavatelja (tužitelja), tada među njima i nije zaključen ugovor o nalogu., Vrhovni sud Srbije, Prev. 272/95. od 28. 06. 1995. godine, Bilten Višeg privrednog suda u Beogradu „Sudska praksa privrednih sudova“ 1/96., navedeno prema: T. Krsmanović, *Aktuelna sudska praksa iz obligacionih odnosa*, Beograd, 2000., str. 460.

⁷Iussum (lat. zapovijed, naredbe; od *iubere* – narediti, zapovjediti), u privatnom pravu, naređenje nositelja vlasti (*pater familias*, odnosno vlasnika roba) koje je stvaralo za njega obvezu kad su pravne poslove obavljale podređene osobe; A. Romac, *Rječnik rimskog prava*, Zagreb, 1983., str. 165.; Obavljanje pojedinih poslova uz neposredan nalog gospodara najprije je omogućeno osobama u vlasti oca obitelji (robovima i slobodnim – *alieni iuris*). Međutim, položaj trećih osoba u ostvarivanju prava iz pravnog posla sklopljenog s osobama u vlasti oca obitelji bio je znatno otežan zbog pravnog položaja ovih osoba u rimskom društvu. Naime, robovi nisu imali svojstvo pravnog subjekta te nisu mogli biti tuženi, jer nisu mogli biti stranka pred sudom (nisu imali *ius standi in iudicio*). Osobe *alieni iuris* su bili subjekti prava, pa su, prema tome, mogle biti tužene, ali presuda ne bi mogla biti izvršena zbog njihove vlasničke nesposobnosti.

⁸M. Šarac, *Zastupstvo u rimskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, br. 1., 1999., str. 85.

⁹“Mandatum pripada po razdiobi rimskoj među takozvane privoljne ugovore (*Consensualcontracte*), tj. za sklapanje tih dovoljan je bio sam prost dogovor, sam *consensus*, privola, a mandatar bio je vezan mandantu svaku štetu naknaditi koju mu je nanio bilo hotimice, bilo s nemara, ako su ga osudili radi zlo obavljena mandata”, M. Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1900. (reprint 1997.), str. 626. i 627.

¹⁰Ugovor o mandatu je zaključivan suglasnim očitovanjem volja ugovornih strana. Vidi: G. Pacchioni, *Corso di diritto romano*, Milano-Roma-Napoli, 1910., str. 581.

¹¹Iz mandatumu je uvijek i nužno obavezan mandatar, a samo eventualno mandant, i to ako je mandatar pri obavljanju mandata pretrpio štetu ili imao izdatke i troškove.

dominus negotii) nalaže drugoj stranci (nalogoprimatelj, mandatar, *mandatarius*) da za nju besplatno¹² izvrši neki, u prvom redu pravni, ili/i faktični posao, a druga stranka se prihvatom naloga obvezuje na njegovo izvršenje.¹³ *Mandatum* je *bona fidei, iuris gentium* ugovor, koji egzistira još od kraja drugog stoljeća p.n.e. (oko 120. g. p. n. e.).¹⁴ Predmet ugovora o nalogu može biti izvršenje jednog određenog pravnog posla (*procura unius rei*)¹⁵, bilo kojeg pravnog posla (uprava cjelokupne mandantove imovine – *procura omnium rerum*)¹⁶ ili faktičkog rada. Predmetom naloga ne može biti posao koji je u isključivom interesu mandatar (npr. da uloži svoj novac u kupnju nekretnine), jer bi to bio puki, pravno neobvezatni savjet (*consilium*).¹⁷ Predmet mora biti određen,¹⁸ dopušten, moguć, u skladu s dobrim običajima i moralom rimskog društva. Mandatar je obavezan pravodobno, savjesno i u granicama primljenog naloga izvršiti posao, te je dužan sve učinke pravnog posla i faktičkog rada izručiti mandantu. Obveza mandanta je osigurati da mandatar ne trpi nikakve financijske gubitke kao rezultat izvršenja mandata, odnosno mandant je dužan naknaditi mandataru troškove koje je imao pri izvršenju mandata, kao i «osloboditi» mandataru svih troškova koji su rezultat ili bi mogli neposredno ili posredno postati rezultat izvršenja mandata.¹⁹ Za razliku od Prokulijanske škole, koja je smatrala da u slučaju prekoračenja ovlaštenja mandant mora preuzeti onaj dio posla koji je obavljen u granicama ovlaštenja, Sabinijanska škola je smatrala da mandant nije dužan preuzeti pravni posao uopće, tj. niti dio posla koji je obavljen u granicama ovlaštenja, a naravno

¹² "Mandatum, kao emptio venditio i locatio conductio, ali ne kao commodatum i depositum, je konsenzualni ugovor. Kao commodatum i depositum, ali ne kao drugi konsenzualni ugovori, mandatum je nužno besplatan posao. Gdje je nagrada ugovorena, ugovor je locatio conductio, a ne mandatum", R. Zimmermann, *The Law of Obligations*, Cape Town, Deventer, Boston, 1992., str. 413.; Usporedi: I. Babić, *Leksikon obligacionog prava*, Beograd, 2001., str. 468.

¹³ O ugovoru o mandatu u rimskom pravu vidi: V. Arangio-Ruiz, *Istituzioni di diritto romano*, Napoli, 1960., str. 351. – 353.; F. Schulz, *Classical Roman Law*, Oxford, 1950., str. 554. – 558.; B. Nicholas, *An Introduction to Roman Law*, Oxford, 1962., str. 187. – 189.; P. van Warmelo, *An Introduction to the Principles of Roman Civil Law*, Cape Town, Wynberg, Johannesburg, 1976., str. 191. – 195.; W. W. Buckland (revised by P. Stein), *A Text-book of the Roman Law (from August to Justinian)*, Cambridge, 1963., str. 514. – 521.; F. De Zulueta, *The Institutes of Gaius (Part II.)*, Oxford, 1953., str. 181. – 185.; A. Watson, *Contract of Mandate in Roman Law*, Oxford, 1961.; E. Volterra, *Istituzioni di diritto privato romano*, Roma, 1988., str. 528. – 532.; P. Voci, *Istituzioni di diritto romano*, Milano, 1994., str. 461. – 463.; J. Paricio (Coordinacion y Presentacion), *Derecho romano de obligaciones* (Homenaje al profesor Jose Luis Murga Gener), Madrid, 1994., str. 637. – 647.; P. F. Girard, *Manuel de droit romain*, Paris, 1918., str. 592. – 597.;

¹⁴ Tako: F. De Zulueta, isto, str. 181.; A. Watson, *Roman Law & Comparative Law*, Athens, London, 1991., str. 66.

¹⁵ Procurator unius rei je mogao biti ovlašten za izvršenje nekog materijalnog ili pravnog akta.

¹⁶ Procurator omnium rerum je bila osoba (najčešće rob ili oslobođenik, ali i slobodna osoba izvan obitelji) kojoj je povjeravano upravljanje nečijom imovinom i poslovima u cjelini, ili samo dijelom imovine potpuno poslovno sposobnih građana.

¹⁷ M. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1998., str. 283.

¹⁸ Strogost određenosti predmeta ugovora o mandatu u klasičnom pravu se izgubila u poslijeklasičnom i Justinijanovom pravu koje je dopuštalo veću slobodu i elastičnost glede predmeta.

¹⁹ U različitim tekstovima mogu se primijetiti različiti stavovi u pogledu granica odgovornosti mandanta. Prema nekim mišljenjima, mandant je odgovoran za svaki financijski trošak koji je pretrpio mandatar. Neki autori smatraju da mandant odgovara za financijske troškove koje je imao mandatar, ali ne za sve troškove. Prema nekim mišljenjima, granice odgovornosti mandanta su između troškova koji su nastali tijekom izvršenja mandata i troškova nastalih kao rezultat izvršenja mandata. Vidi: A. Watson, *Contract of Mandate in Roman Law*, Oxford, 1961., str. 154. i 155.

niti dio obavljen izvan ovlaštenja. U klasičnom pravu mandatarije je odgovarao samo za *dolus*,²⁰ a njegova odgovornost za nemarnost (*culpa*) uvedena je u kasnijem pravu.²¹

Bitna karakteristika mandatnog odnosa, koji se temelji na odnosima prijateljstva, povjerenja, pozornosti i dužnosti između stranaka, jest besplatnost.²² Ali besplatnost mandata je bila više «empirijska konstatacija» nego «racionalno načelo».²³ Stav rimskog (robovlasničkog) društva da prijatelji imaju obvezu pomagati jedan drugome i da naplatno obavljanje rada ponižava slobodnog čovjeka, posebno dolazi do izražaja u obavljanju intelektualnih usluga,²⁴ te poslova koji nisu zahtijevali previše vremena, napora i truda. Prema tome, uzimanje bilo kakve plaće za izvršenu uslugu smatrano je sramotnim i nedostojnim slobodnog uglednog građanina, dok je djelatnost u interesu drugih osoba spadala u krug moralnih obveza.²⁵ Davanje prijateljske nagrade (*honorarium, munera*) kao znak počasti demantira načelno stajalište o besplatnosti ugovora o nalogu (*mandatum*).²⁶ Za ostvarivanje svojih prava mandant, odnosno mandatarije mogli su se koristiti s *actio mandati directa*, odnosno *actio mandati contraria*.

Ugovor o nalogu (*mandatum*) utrnjuje istekom roka, izvršenjem naloga, opozivom mandanta (*revocatio*), otkazom mandatara (*renuntiatio*) te kao poseban odnos prijateljstva i povjerenja, smrću bilo koje stranke. Ukoliko je mandatarije pristupio

²⁰ «Pri procjenjivanju odgovornosti za *dolus* treba uzeti u obzir da su rimski pravници klasičnog razdoblja pod pojmom *dolus* razumijevali ne samo doložno ponašanje usmjereno na prijevaru nego svako nepošteno ponašanje koje uključuje eventualno nelojalno iskorištavanje okolnosti određenog posla, pa sve do samog neizvršenja obveze ako je to neizvršenje bilo svjesno i dobrovoljno, kao i slučaj kada su nastale određene štete zbog nekorektnog ili netočnog ispunjenja povjerenog pravnog posla. Tako je konstituiran pojam proširenog, općeg *dolusa* koji je u sebi obuhvaćao i određene slučajeve kulpe», M. Šarac, *Odgovornost mandatara iz ugovora o nalogu u rimskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 2., 1995., str. 227.

²¹ Suvremena romanistička znanost ima velike probleme u određivanju standarda odgovornosti mandatara u rimskom pravu. Postoje različita stajališta o tome kako je mandatarije odgovarao, kao i o vremenu uvođenja mandatareve odgovornosti za nemarnost (*culpa*).

Mišljanja znanstvenika mogu se podijeliti u tri osnovne skupine: a) mandatarije je tijekom cijeloga klasičnog razdoblja odgovarao samo za *dolus*; b) u ranom pravu mandatarije je bio odgovoran samo za *dolus*, a u kasnom klasičnom pravu njegova odgovornost je proširena na laku nemarnost (*culpa levis*); c) standard odgovornosti je varirao u zavisnosti od položaja stranaka i okolnosti samog slučaja, tako da je u nekim situacijama odgovarao samo za *dolus*, a u nekima i za namarnost (*culpa*). Tako: A. Watson, isto, str. 195.-199.; M. Šarac, isto, str. 225. - 237.

²² «Tijekom cijele pravne povijesti rimski pravници su neprestano zastupali ideju o besplatnosti mandata, pa čak i Justinijanove Institucije formalno proklamiraju besplatnost kao bitnu karakteristiku mandata, premda je praksa već od početka trećeg stoljeća damantirala ovakva stajališta», M. Šarac, *Mandatum u rimskom pravu* (doktorska disertacija), Zagreb, 1994., str. 7.

²³ D. Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd, 1966., str. 266.

²⁴ «Inače je načelo o besplatnosti intelektualnih usluga, npr. u obranama na sudu i sl., bilo više teoretski nego praktično na snazi, jer se iz djela rimskih pisaca vidi da su takve usluge odavna naplaćivane», A. Romac, *Rimsko pravo*, 1989., str. 323.

²⁵ Vidi: M. Šarac, *O besplatnosti ugovora o nalogu u rimskom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, br. 1-2., 1994., str. 129.

²⁶ Naplata usluga mogla se ostvariti sudskim putem bez obzira je li naknada bila ugovorena prilikom zaključenja ugovora, ali ne u redovitom procesu s tužbom iz mandata, nego u ekstraordinarnom postupku (*extraordinaria cognitio*). Glavni i gotovo jedini izvor podataka za poznavanje starijeg rimskog procesa (legiskacijskog i formularnog), koji je u Justinijanovo doba zamjenjen novim oblikom kognicijskog procesa, predstavljaju Institucije pravnika Gaja (oko 161. g. n. e.). Opširnije: W. W. Buckland (revised by P. Stein), isto, str. 515. i 516.

izvršenju naloga ne znajući da je opozvan, mandant je morao mandataru naknaditi troškove nastale preuzimanjem obveza prema trećima. Za otkaz mandata od strane mandatar mora postojati opravdan razlog, a koji se nije smio pripočeti u nezgodno vrijeme i doložno. Ukoliko je mandatar započeo s izvršenjem naloga ne znajući za smrt mandanta, mandatarevi nasljednici su bili obvezni preuzeti obveze iz izvršenog posla, odnosno osloboditi mandataru preuzetih obveza. Prava i dužnosti koji su nastali za života stranaka ne utrnjuju zbog njihove smrti, nego prelaze na njihove nasljednike. Za razliku od Justinijanovog prava,²⁷ koje je ugovor o nalogu do čije će realizacije doći tek nakon smrti jedne od stranaka smatralo valjanim, rimsko klasično pravo je *mandata post mortem mandatoris et mandatarii* smatralo ništavim.²⁸

Posebna i vrlo značajna vrsta mandata u rimskom pravu je *mandatum pecuniae credendae*²⁹ (u srednjem vijeku nazvana *mandatum qualificatum*) koji je nastajao tako što bi mandant kao poruk (jamac) naložio mandataru neka trećoj osobi da zajam ili mu odgodi plaćanje duga. Ukoliko dužnik ne bi svoju obvezu ispunio, odnosno ako je mandatar ne bi mogao naplatiti s *actio certae creditae pecuniae*, mogao je tužiti mandanta kao jamca s *actio mandati contraria*.

Na temelju mandatnog odnosa mogao je biti postavljen zastupnik u parnici (*cognitor, procurator*).³⁰ *Cognitor* je zastupnik u parnici koji je postavljan svečano i formalistički, u nazočnosti protustranke, za razliku od *procuratora (procurator ad litem)*³¹ koji je postavljan na neformalan način, a protustranka nije morala biti nazočna, niti je za postavljanje morala znati.

Na osnovi instituta kojim je u najstarijem razdoblju omogućeno upravljanje za račun drugog (tutorstvo, skrbništvo, *fiducia cum amico*, prokura i kognitura, te *actiones adiecticiae qualitatis*³²) tijekom vremena razvilo se shvaćanje da postoji

²⁷ Justinijanova kodifikacija nam je sačuvala obilje materijala iz stoljetne djelatnosti ranijih, a posebna klasičnih rimskih pravika, te je u doba razvitka buržoaskih odnosa unutar feudalnog društva, putem recepcije rimskog prava, poslužila kao razrađeni pravni poredak novog društvenog uređenja u najvećem djelu europskih država. Vidi: M. Horvat, *Izvori prava prema Gajevim Institucijama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, broj 1. - 4., god. 1967., str. 284. - 289.

²⁸ "Rimski klasični pravici smatrali su ga kao odnos intuitu personae, zbog čega su negirali valjanost *mandatum post mortem mandatoris* i *mandataris*. Ipak, bili su svjesni koliko su ovakvim shvaćanjem ignorirali volju stranaka i pravnu realnost, pa su u nekim slučajevima ograničili učinke zabrane i dopustili valjanost akta formuliranog *post mortem* (*monumentum post mortem faciendum*, *fundus heredibus emendus*, *servus manumittendus*). Justinijanovo pravo ne smatra više osobni povjerenja i prijateljstva između mandanta i mandataru odlučujućim, te proglašava *mandatum post mortem* općenito važećim, određivši da nasljednici moraju poštivati izričito izraženu volju mandanta o izvršenju naloga tek nakon njegove smrti." M. Šarac, *Mandatum post mortem u rimskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, br. 2., 2001., str. 578. i 579.; Vidi: M. Šarac, *Mandatum u rimskom pravu* (doktorska disertacija), Zagreb, 1994., str. 376.

²⁹ Lat. *mandatum* - nalog, *pecunia* - novac, *credere* - dati u zajam.

³⁰ Opširnije o *cognitoru* i *procuratoru*: R. Monier, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris, 1935., str. 208. - 211.; M. Šarac, isto (prvo poglavlje, treća točka).

³¹ Na osnovi instituta *procuratio ad litem* izveden je i *procuratio in rem suam* tj. osoba koja se procesno predstavljala kao prokurator, a bilo joj je potvrđeno da može ostvariti neko pravo ili, kao što taj izraz kaže, da može raditi u svoju, vlastitu korist., M. Šarac, *Podrijetlo ugovora o nalogu u rimskom pravu*, Mostariensia, br. 2. 1995., str. 127.

³² U *actio adiecticiae qualitatis* spadaju: *actio quod iussu*, *actio exercitoria*, *actio institoria*, *actio de peculio*, *actio tributoria* i *actio de in rem verso*. *Actio quod iussu* (lat. *actio* - tužba; *quod* - s obzirom na, zbog; *iussu* - naredba, naređenje), pretorska tužba koja je korištena protiv imatelja vlasti (*pater familias*) koji je izričito ovlastio roba ili sina da za njega sklopi pojedini posao ili poslove s trećom osobom koja ima ovlast ili saznanje da sklapa pravni posao s robom ili sinom *pater familiasa*. Ovlast (*iussu*), u smislu jamstva ...

poseban ugovor o zastupstvu, odnosno nalogu (*mandatum*) sa svojim pravnim režimom i tužbama.³³

III. UGOVOR O NALOGU U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM PRAVU

Pojam i bitna obilježja ugovora o nalogu – Ugovorom o nalogu obvezuje se nalogoprimatelj (mandatar) prema nalogodavatelju (mandantu) da za njegov račun poduzme određene poslove,³⁴ a istodobno se nalogoprimatelj ovlašćuje na poduzimanje

... za sklopljeni posao, predstavljalo je svako očitovanje koje bi pater familias uputio drugoj ugovornoj strani, da će pravni posao podčinjene osobe smatrati svojim. Ako su rob ili sin sklopili pravni posao bez ovlasti, naknadno odobrenje (*ratihabito*) pater familias-a stvaralo je isti pravni učinak kao da je ovlast postojala u vrijeme sklapanja posla. Ukoliko bi naknadno odobrenje izostalo, nije bilo odgovornosti na temelju tužbe *quod iussu*. Odgovornost pater familiasa za obveze iz takvih poslova bila je neograničena i solidarna (*in solidum*), s onim tko je sklopio posao.

Actio exercitoria (lat. *actio* – tužba; *exercitorius* – koji se odnosi na poslovanje, od *exercere* – poduzimati neki posao), pretorska je tužba treće osobe protiv brodovlasnika (*exercitor navis*) radi izvršenja ugovora zaključenog sa zapovjednikom broda (*magister navis*). Ako bi pater familias kao vlasnik broda postavio sina ili roba za zapovjednika broda, smatralo se da su postavljeni na tu dužnost dobili ovlaštenje za sklapanje pravnih poslova koji su spadali u zapovjednikova prava i obveze. Odgovornost brodovlasnika za obveze njemu podređenih osoba bila je neograničena i solidarna sa zapovjednikom broda.

Actio institoria (lat. *actio* – tužba; *institorius* – koji se odnosi na voditelja radnje; od *institor* – trgovac na malo, obrtnik), pretorska je tužba treće osobe protiv pater familiasa radi izvršenja obveza iz pravnog posla kojeg su sklopili njegov rob ili sin kao voditelji poduzeća ili nekog obrta. Odgovornost pater familiasa kao vlasnika poduzeća bila je neograničena i solidarna s voditeljem poduzeća ili obrta. Za primjenu ove tužbe tražilo se djelovanje institora u granicama ovlaštenja. *Actio exercitoria* i *institoria* mogle su se koristiti i onda kada je za voditelja poduzeća ili zapovjednika broda bila postavljena i neka treća, slobodna osoba (*libra persona*), koja nije ulazila u krug podređenih osoba.

Actio de peculio (lat. *actio* – tužba; *peculium* – osobna imovina kojom ne raspolaže pater familias; od *pecus* – stado), pretorska je tužba trećih osoba protiv pater familiasa radi ostvarivanja obveza koje su uzeli rob ili sin u upravljanju dijelom imovine (*peculium*) pater familiasa. Imatelj vlasti je odgovarao ograničeno cijelom svojom imovinom, a ne samo stvarima pekulija, do visine pekulija (*dumtaxat de peculio*) u trenutku izricanja presude.

Actio de peculio mogla se koristiti u roku do godine dana (*annus utilis*), računajući od smrti, odnosno emancipacije ili manumisije sina, odnosno roba.

Actio tributoria (lat. *actio* – tužba; *tributorius* – namirenje; od *tribuere* – dati), pretorska je tužba protiv imatelja vlasti radi ostvarivanja prava trećih osoba na razmjerno namirenje iz pekulija kojeg su sin ili rob sa znanjem imatelja vlasti upotrijebili u cijelosti ili djelomice za vođenje trgovačkog posla ili obrta (*negotiari merce peculiari*), pri čemu su se prezaduzili.

Actio de in rem verso (lat. *actio* – tužba; *in* – u; *res* – stvar; *versio* od *versare* – steći), pretorska tužba protiv imatelja vlasti koji se obogatio pravnim poslovima sina ili roba. Ako nije bilo druge osnove za podizanje neke druge tužbe, imatelj vlasti je odgovarao po ovoj tužbi do visine obogaćenja (*quantum in rem patris versum est*). Vidi: A. M. Prichard, *Leage's Roman Private Law*, London, 1961., str. 373. – 375.; H. Hausmaninger, W. Selb, *Römisches privatrecht*, Wien, Köln, 1989., str. 393. – 397.; M. Šarac, *Zastupstvo u rimskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, br. 1., 1999., str. 98.; M. Šarac, *Actio de in rem verso*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, br. 4., 2001., str. 397. – 413.; A. Romac, isto, str. 256.

³³ M. Šarac, *Podrijetlo ugovora o nalogu u rimskom pravu*, Mostariensia, br. 2. 1995., str. 119.

³⁴ Npr. sklapanje ugovora o prodaji nekretnina za račun nalogodavatelja (odluka Vrhovnog suda Hrvatske, Rev-1871/89., od 20. 2. 1990. – PSP 50/60), isplata trećemu određena iznosa novca na teret nalogodavatelja (odluka Višeg privrednog suda Hrvatske, Pž-275/87., od 24. 2. 1987. – PSP 39/170), plaćanje u inozemstvu obavljeno po nalogu nalogodavatelja (odluka Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske, Pž-1383/97., od 2. 6. 1998. – Ing. sudska praksa, 98., 1/183.411.) i sl. Presude nevedene prema: H. Momčinović, *Ugovor o nalogu (mandatu)*, Informator, br. 4784., str. 13.

tih poslova (čl. 749., st. 3. ZOO). Nalogoprimalatelj ima pravo na naknadu za svoj trud, osim ako je drukčije ugovoreno ili proizlazi iz prirode međusobnih odnosa (čl. 749., st. 3. ZOO).³⁵ Ugovor o nalogu je imenovan (ZOO mu određuje naziv i sadržaj), konsenzualan (zato što je za njegov nastanak dovoljna suglasnost stranaka o bitnim sastojcima ugovora, tj. o poslu koji kojeg treba obaviti i naknadi),³⁶ (načelno) naplatan (dakle, može biti i besplatan), u pravilu dvostranoobvezujući (jer za nalogodavatelja i nalogoprimalatelja stvara uzajmne obveze) i *intuitu personae* (budući da se temelji na osobnom uzajamnom povjerenju suugovaratelja) ugovor.

Bez obzira što je u načelu neformalan (može se sklopiti u bilo kojoj formi – usmeno, pismeno itd.), jer nije propisan oblik za njegovo sklapanje, ugovaratelji ga mogu svojom voljom učiniti formalnim, odnosno mogu odlučiti da će ugovor sklopiti u određenom obliku npr. u pisanom obliku. Za pojedine vrste ugovora koji sadrže elemente ugovora o nalogu (ugovor o kreditu – čl. 1066. ZOO, ugovor o bankarskom tekućem računu – čl. 1053. ZOO i dr.) propisuje se pisani oblik kao uvjet valjanosti tih ugovora.

Za poduzimanje poslova predviđenih ugovorom o nalogu nalogoprimalatelj ima pravo na naknadu. Nalogoprimalatelj nema pravo na naknadu kada je nenaplatnost ugovorena (što je rijetko kod ugovora u gospodarstvu, iako su i u gospodarstvu takvi ugovori mogući, jer nalogoprimalatelj može ostvariti druge ekonomske ciljeve i interese izvršavanjem svojih ugovornih obveza npr. interesi vezani za trajniju poslovnu suradnju s nalogodavateljem), odnosno kada nenaplatnost proizlazi iz prirode međusobnih odnosa nalogodavatelja i nalogoprimalatelja npr. bliska obiteljska veza, prijateljstvo, odnos zajedničkog poslovanja u gospodarstvu i sl.

Prilikom određivanja pojma ugovora o nalogu prema odredbi st. 1. čl. 749. ZOO izričito je određeno da se nalogoprimalatelj obvezuje obavljati «određene poslove za račun nalogodavatelja», ali nije jasno i precizno određeno u čije ime nalogoprimalatelj poduzima poslove. Ove je poslove nalogoprimalatelj ovlašten poduzimati u ime nalogodavatelja ukoliko se radi o nalogu koji sadrži ovlast za zastupanje, međutim, ukoliko se radi o nalogu bez ovlasti za zastupanje, nalogoprimalatelj poduzima radnje u svoje ime a za račun nalogodavatelja. Prema tome, nalogodavatelj može obavljati poslove ne samo u svoje ime nego i u ime nalogodavatelja, ali uvijek za račun nalogodavatelja.³⁷

Ostaje nejasno o kakvoj se vrsti poslova radi kod ugovora o nalogu. U pravnoj književnosti prevladava šire tumačenje, koje je u skladu sa svakodnevnim potrebama prakse, da ugovor o nalogu pretpostavlja obavljanje ne samo pravnih nego i faktičnih

³⁵ «Dogovor između dva prijatelja da će onaj od njih koji stanuje ili radi blizu poslovnice za prodaju automobila novcem onoga drugoga i u njegovo ime uplatiti vozilo kad se budu primale uplate, treba se tumačiti tako kao da je među njima slopljen ugovor o nalogu bez naknade», Os Rijeka, GŽ-1215/89. od 9. 8. 1989. PSP-43/75., navedeno prema V. Gorenc, *Zakon o obveznim odnosima s komentarom*, Zagreb, 1998., str. 953.

³⁶ Ukoliko ugovarači to žele i druge okolnosti mogu imati karakter uvjeta nužnih za nastanak ugovora o nalogu (subjektivni bitni elementi), Tako: B. Loza, *Obligaciono pravo*, Sarajevo, 2000., str. 462.

³⁷ Tako: V. Gorenc, *Trgovačko pravo – ugovori*, Zagreb, 1996., str. 156.; H. Momčinović, *Ugovor o nalogu (mandatu)*, Godišnjak, br. 6., Zagreb, 1999., str. 240.; I. Bukljaš, B. Vizner, *Komentar Zakona o obveznim (obligacioni) odnosima*, Knjiga II., Zagreb, 1979., str. 2320.; S. Carić i dr., isto, str. 229.; V. Kapor, S. Carić, isto, str. 173.

i drugih radnji za račun nalogodavatelja.³⁸ Širim tumačenjem odredbe st. 1., čl. 749. ZOO ugovor o nalogu se približava ugovoru o djelu (Glava XII., čl. 600. – 629. ZOO).³⁹ Međutim, razlika između ta dva instituta je bitna jer je predmet ugovora o nalogu prije svega obavljanje pravnih poslova, a ne faktičnih, dok je predmet ugovoru o djelu uvijek obavljanje faktičnoga posla, a rezultat je samo djelo, a ne obavljanje posla. Razlika je i u tome što je o ugovoru o djelu izvoditelj radova obavezan nešto učiniti za naručitelja, dok se o ugovoru o nalogu nalogoprimateľ obavezuje nalogodavatelju da će za njegov račun, a ne za svoj, obavljati određene poslove s trećim.⁴⁰

Što se tiče samog postupka zaključenja ugovora o nalogu, postoji pravilo po kome je osoba koja se bavi obavljanjem tuđih poslova kao zanimanjem ili se javno nudi za obavljanje tih poslova, dužna, ako ne želi prihvatiti ponuđeni nalog koji se odnosi na te poslove, o tome bez odgađanja obavijestiti drugu stranu, inače odgovara za štetu koju bi ova pretrpjela zbog toga (čl. 750. ZOO).

Osoba koja se bavi obavljanjem tuđih poslova kao zanimanjem, a to će u našem pravnom sustavu biti ponajprije specijalizirani trgovački subjekti, dužna je, ako objektivno može, svoje usluge pružiti pod jednakim uvjetima svakom tko te usluge traži. Ako bez odgađanja ne obavijesti nalogodavatelja o neprihvatanju njegova naloga, nalogoprimateľ odgovara za štetu, ali osoba koja je ponudila zaključenje ugovora o nalogu mora dokazati postojanje i visinu štete. Ostaje otvoreno pitanje postoji li, ili ne postoji ugovor o nalogu, odnosno radi li se o šteti prouzročenoj zakašnjenjem nalogoprimateľa u izvršenju svoje ugovorne obveze iz ugovora o nalogu, ili se radi o odgovornosti nalogoprimateľa zbog toga što nije bez odlaganja odbio izvršenje naloga nalogodavatelja. Šutnja ponuđenog (nalogoprimateľa) znači prihvaćanje ponude (naloga), a ugovor o nalogu se smatra sklopljenim od trenutka kad je ponuda (nalog) stigla ponuđenom (nalogoprimateľu). U pravnoj književnosti prevladava mišljenje da, ako nije bez odgađanja odbio primiti nalog, nalogoprimateľ ga je prešutno prihvatio i da je od trenutka kada je nalogodavatelj trebao biti obaviješten o odbijanju, nastao ugovor o nalogu.⁴¹ U tom slučaju nalogodavatelj ima pravo zahtijevati izvršenje ugovornih obveza od strane nalogoprimateľa i naknadu štete zbog zakašnjenja u izvršenju ugovornih obveza, dok ova ovlaštenja ne bi imao ako bi se prihvatilo stajalište da propuštanjem pravodobnog odbijanja naloga nije nastao ugovor o nalogu, ali bi mogao samo tražiti naknadu štete. Pravilo sadržano u čl. 750. ZOO primjenjuje se i onda kada je nalogoprimateľ fizička osoba, npr. nalogoprimateľ koji se redovito u vidu zanimanja bavi vršenjem intelektualnih usluga, ali se ne primjenjuje na osobe koje se od slučaja do slučaja pojavljuju u svojstvu nalogoprimateľa.⁴²

³⁸ Tako: V. Gorenc, *Zakon o obveznim odnosima s komentarom*, Zagreb, 1998., str. 952. i 953.; V. Kapor, S. Carić, isto, str. 173.; H. Momčinović, isto, 238. i 239.; S. Carić i dr., isto, str. 230.; B. Loza, isto, str. 462., Neki autori (M. Vuković, *Obvezno pravo*, Knjiga II., Zagreb, 1964., str. 281.) smatraju da se nalog odnosi samo na radnje i poslove pravne prirode.

³⁹ Vidi: H. Momčinović, *Ugovor o djelu*, Pravo u gospodarstvu, no. 6., Zagreb, 1998., str. 1034. – 1060.

⁴⁰ Tako: V. Gorenc, isto, str. 157.; H. Momčinović, *Ugovor o nalogu (mandatu)*, Godišnjak, br. 6., Zagreb, 1999., str. 239.

⁴¹ V. Gorenc, isto, str. 954. i 955.; H. Momčinović, isto, str. 241. i 242.; S. Carić i dr., isto, str. 231. i 232.

⁴² Tako: S. Carić i dr., isto, str. 232.

Prava i obveze nalogoprimatelja

Temeljne ugovorne obveze (izvršenje naloga, podnošenje izvješća i polaganje računa) i prava (zahtijevati izvršenje naloga, zahtijevati podnošenje izvješća i polaganje računa o izvršenom nalogu) nalogoprimatelja iz ugovora o nalogu utvrđene su u čl. 751. – 757. ZOO.

Izvršenje naloga kako glasi - Nalog nalogodavatelja kao bitan element ugovora o nalogu, koji se ne može pretpostaviti i koji mora postojati u svakom ugovoru o nalogu, obvezuje nalogoprimatelja. Radi pravilnijeg izvršenja naloga nalogodavatelj daje upute nalogoprimatelju, i to u trenutku sklapanja ugovora ili naknadno. Naknadne upute obvezuju nalogoprimatelja samo u slučaju ako ih može objektivno ispuniti, a ne obvezuju ga ako je njihovo ispunjenje izričito odbio iz opravdanih razloga. Nalogoprimatelj je dužan izvršiti nalog prema primljenim uputama s pozornošću dobrog gospodarstvenika, odnosno dobrog domaćina, ostajući u njegovim granicama, i u svemu paziti na interese nalogodavatelja i njima se rukovoditi (čl. 751., st. 1. ZOO).

Sve upute nalogodavatelja nemaju, međutim, isti stupanj obvezatnosti za nalogoprimatelja, te u tom smislu razlikujemo: 1. imperativne upute od kojih nalogoprimatelj ne smije odstupiti i koje u punoj mjeri obvezuju nalogoprimatelja; 2. indikativne upute koje sadrže ovlaštenje nalogoprimatelja da u određenim situacijama može od njih odstupiti, postupajući s potrebnom pozornošću; 3. fakultativne upute koje sadrže ovlaštenje nalogoprimatelja da od više uputa izabere najpovoljniju prema kojoj će postupati.⁴³ Prilikom izvršenja naloga prema dobivenim uputama nalogoprimatelj je dužan (od trenutka zaključenja do trenutka ispunjenja ugovora),⁴⁴ s jedne strane, ispunjavati ugovor s pozornošću dobrog gospodarstvenika, odnosno dobrog domaćina, a s druge strane, stalno voditi računa o interesima nalogodavatelja. Ove dvije obveze mogu katkad biti u suprotnosti, pa se tada pristupa tumačenju prirode nalogodavateljevih uputa.⁴⁵ Pravilo je da u slučaju odstupanja od naloga i uputa nalogoprimatelj treba imati prethodnu suglasnost nalogodavatelja ako je to objektivno moguće, a ako takva mogućnost ne postoji, nalogoprimatelj treba zaštititi interese nalogodavatelja na način za koji se objektivno može smatrati da je najpovoljniji u konkretnoj situaciji. U poslovnoj praksi moguća je situacija da nalogodavatelj pogriješi sa sadržajem naloga ili uputa o izvršenju naloga čije bi ispunjenje nanijelo štetu nalogodavatelju (tzv. štetne upute). Pored opće pretpostavke da nalogodavatelj najbolje poznaje svoje interese koje izražava u nalogu i uputama o izvršenju naloga koje daje nalogoprimatelju, važno je naglasiti da nalogoprimatelj kao stručnjak za

⁴³ Neki autori (V. Gorenc, isto, str. 956., S. Carić i dr., isto, str. 232. i 233.) navode još i orijentacijske ili upućujuće upute, koje čvrsto ne obvezuju nalogoprimatelja nego ga više usmjeravaju u pogledu njegovih ovlaštenja, te savjetodavne upute koje ne obvezuju nalogoprimatelja ako smatra da je za nalogodavatelja povoljnije ne postupiti po njima. Ove upute mogle bi se svrstati u indikativne upute.

⁴⁴ Ova obveza se može odnositi i na vremensko razdoblje poslije izvršenja dobivenih naloga npr. u obliku čuvanja poslovne tajne. Tako: V. Kapor, S. Carić, isto, str. 173.

⁴⁵ "Skladištar nije odgovoran zbog toga što je propustio uložiti protest brodaru kraj činjenice da mu je nalogodavatelj (primatelj po teretnici) dao nalog da samo utvrdi činjenice (štetu) i o tome ga izvjesti", Ps, Pž-1857/89. od 10. 10. 1990. PSP-49/139., navedeno prema H. Momčinović, *Ugovor o nalogu*, Informator, br. 4789., Zagreb, 2000., str. 21. "Domaću osobu moguće je obvezati na vraćanje iznosa deviza kad je riječ o vraćanju određenih deviza kao stvari predane nalogoprimatelju da je uporabi prema odredbama ugovora o nalogu". Vs, Rev.-1315/87. od 9. 12. 1989. PSP-49/62., navedeno prema I. Crnić, isto, str. 582.

obavljanje određenih poslova čije mu se izvršenje nalaže nalogom ima odgovarajuće specijalističko znanje kojim može prosuditi štetnost uputa. Kad nalogoprimateelj smatra da bi izvršenje naloga po dobivenim uputama bilo štetno za nalogodavatelja, dužan je na to skrenuti njegovu pozornost i tražiti nove upute (čl. 751., st. 2. ZOO). Ukoliko ne bi upozorio nalogodavatelja na «štetne upute», nalogoprimateelj ne bi izvršio svoju ugovornu obvezu iz ugovora o nalogu (ne bi postupio kao dobar gospodarstvenik, odnosno dobar domaćin) i bio bi odgovoran za svu štetu koja bi proistekla iz takvoga njegovog postupka. Upozorenje koje nalogoprimateelj upućuje nalogodavatelju mora biti pravodobno i objektivno opravdano kako bi nalogodavatelj mogao dati nove upute i time ostvariti svoje interese i izbjeći štetu. Ako ne dobije nove upute, nalogoprimateelj će postupiti po ranije dobivenim uputama, jer pretpostavka je da je nalogodavatelj, i nakon što mu je nalogoprimateelj, skrenuo pozornost došao do zaključka da nije u njegovu interesu mijenjati upute koje je već dobio.⁴⁶

Ako nalogodavatelj nije dao određene upute o poslu koji treba obaviti, nalogoprimateelj je dužan, rukovodeći se interesima nalogodavatelja, postupati kao dobar gospodarstvenik, odnosno dobar domaćin, a ako je nalog bez naknade, kako bi u istim okolnostima postupio u vlastitoj stvari (čl. 751., st. 3. ZOO). Prema tome, prilikom izvršenja naloga, kada nalogodavatelj nije dao određene upute o poslu koji treba obaviti, treba razlikovati dvije situacije. Prva je situacija kada se radi o ugovoru o nalogu uz naknadu, jer u tom slučaju nalogodavatelj je obavezan, vodeći računa o interesima nalogodavatelja, ispunjavati nalog postupajući kao dobar gospodarstvenik, odnosno dobar domaćin.⁴⁷ U drugoj situaciji, kada se radi o ugovoru o nalogu bez naknade, nalogoprimateelj koji nije dobio upute za ispunjenje naloga, u pravilu, ne mora iskazivati neku stručnu i profesionalnu pozornost za ispunjenje naloga, već je dovoljno da je nalogoprimateelj savjestan, a to dokazuje na način da je nalog bez naknade izvršio onako kako bi postupio u svojoj stvari u istim prilikama, tj. onako kako bi štitio svoje interese.⁴⁸

Odstupanje od naloga i uputa - Od dobivenog naloga i uputa nalogoprimateelj može odstupiti samo sa suglasnošću nalogodavatelja, a kada mu zbog kratkoće vremena ili kojeg drugog uzroka nije moguće tražiti suglasnost nalogodavatelja, on može odstupiti od naloga i uputa samo ako je po procjeni svih okolnosti mogao osnovano smatrati da to zahtijevaju interesi nalogodavatelja (čl. 752., st. 1. ZOO). To znači da, polazeći u prvom redu od interesa nalogodavatelja, čl. 752. ZOO predviđa odstupanja od općeg pravila utemeljanog u čl. 751. ZOO. U skladu s općom obavezom nalogoprimateelja da u tijeku izvršenja naloga izvješćuje nalogodavatelja o svim

⁴⁶ I. Bukljaš, B. Vizner, isto, str. 2323.

⁴⁷ Prema stajalištima sudske prakse, kao dobar gospodarstvenik postupaju: komisionar upozorenjem komitenta na povećane troškove (Ps, Pž-2083/91. od 26. 5. 1992 PSP-53/218.) i komisionar koji pri komisijskoj kupnji robe iz izvoza bez odgađanja pristupi kupnji deviza i dade nalog za otvaranje akreditiva (Vs, II-Rev-119/83. od 24. 6. 1986. PSP-33/67.). Ne postupi kao dobar gospodarstvenik komisionar (u poslu izvoza) koji bez provjere boniteta inozemnog kupca, koji odbija otvoriti dokumentarni akreditiv kao osiguranje plaćanja, takvom kupcu isporučiti robu, a za osiguranje plaćanja prihvati samo vlastitu neavaliranu mjenicu – koju nije mogao naplatiti zbog prezaduženosti inozemnog kupca (Ps, Pž-2528/89. od 31. 10. 1989. PSP-44/238.), navedeno prema H. Momčinović, isto, str. 21.

⁴⁸ "U povodu ugovora o nalog bez naknade valja smatrati da je nalogoprimateelj postupio kao prema vlastitoj stvari kad je povjereni nalogodavateljev novac pohranio u službeni sef poduzeće u kojemu je bio zaposlen" (Vs, Rev-646/90 od 25. 7. 1990. PSP-50/87.), navedeno prema V. Gorenc, isto, str. 957.

značajnijim poslovima i okolnostima jer radi za njegov račun, postoji konkretna obveza nalogoprimalca uredno izvijestiti nalogodavatelja da želi ili preporuča odstupiti o dobivenog naloga i uputa. Nalogodavatelj se tada može suglasiti s nalogoprimalcem, i tada se radi o prethodnoj suglasnosti nalogodavatelja. Međutim, u situacijama kada nema dovoljno vremena, ili iz kakvog drugog razloga objektivno nije u mogućnosti izvijestiti nalogodavatelja i zahtijevati njegovu suglasnost za odstupanje od naloga i uputa, nalogoprimalac je ovlašten odstupiti od naloga i uputa savjesno procijenivši sve okolnosti konkretnog slučaja i postupajući onako kako to najviše odgovara interesima nalogodavatelja, odnosno postupajući s pozornošću dobrog gospodarstvenika (domaćina). Ukoliko su mu poznati subjektivne namjere i konkretni interesi nalogodavatelja za pojedine poslove i radnje, nalogodavatelj je dužan postupati prema tim konkretnim okolnostima, a ako mu one nisu poznate ili nije bio dužan za njih znati, nalogoprimalac je obavezan postupati u skladu s postojećim standardima, poslovnim običajima i pravilima struke o kojoj se u konkretnom slučaju radi.

Ako nalogoprimalac prekorači granice naloga ili odstupi od dobivenih uputa izvan slučajeva predviđenih u st. 1., čl. 752. ZOO, neće se smatrati nalogoprimalcem već poslovođom bez naloga, osim ako nalogodavatelj naknadno odobri ono što je uradio.⁴⁹ Ovim pravilom (čl. 752., st. 2. ZOO) se reguliraju slučajevi kada je nalogoprimalac odstupio od dobivenog naloga i uputa, iako je objektivno o svojoj namjeri da to učini mogao pravodobno obavijestiti nalogodavatelja, ali to nije učinio. Budući da se na njega primjenjuje pravilo o poslovođstvu bez naloga, potrebno je, polazeći od okolnosti konkretnog slučaja, ocijeniti je li odstupanje u skladu s interesima nalogodavatelja, ili nije. Ako se radi o poslovima i radnjama koji su bili nužni i korisni za nalogodavatelja, po pravilu o poslovođstvu bez naloga nalogodavatelj ih je dužan prihvatiti i isplatiti nalogoprimalcu ne samo naknadu troškova nego i odgovarajuću naknadu za uloženi trud. Međutim, ako se ne radi o potrebnim, nužnim i korisnim radnjama i poslovima za nalogodavatelja, preuzete obveze i učinjeni troškovi padaju na teret nalogoprimalca, a on nema pravo tražiti ni naknadu troškova, ni naknadu štete, kao ni naknadu za uloženi trud.⁵⁰ Prigodom ocjene je li nalogoprimalac vodio brigu o interesima nalogodavatelja, te o nužnosti i korisnosti učinjenih radnji i poslova, strože će se ocjenjivati specijalizirani subjekti - nalogodavatelji nego ako se radi o savjesnom građaninu koji ne obavlja poslove zastupanja tuđih interesa kao redovito zanimanje, nego se s time bave od slučaja do slučaja.

Povjeravanje izvršenja naloga drugome - Ugovor o nalogu je tipični ugovor *intuitu personae* budući da se temelji na osobnom uzajamnom povjerenju suugovaratelja (nalogodavatelja i nalogoprimalca) te je upravo zbog toga temeljno pravilo da ugovor o nalogu mora izvršiti osobno nalogoprimalac, ali odstupanja su moguća.⁵¹ Nalogodavatelj bira nalogoprimalca pouzdavajući se u njegovu stručnost i profesionalnost, ali često i u osobni odnos s nalogoprimalcem, što znači da nalogoprimalac koji obavlja poslove i radnje nalogodavatelja, te štiti interese

⁴⁹ To znači da preuzima sva prava i obveze prema odredbama čl. 220. - 223. ZOO kojima se uređuje poslovođstvo bez naloga.

⁵⁰ Tako: V. Gorenc, isto, str. 953.; H. Momčinović, *Ugovor o nalogu (mandatu)*, Godišnjak 6., 1999., str. 244., S. Carić i dr., isto, str. 235.

⁵¹ "Nalogoprimalac je dužan izvršiti nalog osobno" čl. 753., st. 1. ZOO.

nalogodavatelja, mora uživati njegovo povjerenje. Osobna svojstva nalogoprimalatelja kod ugovora o nalogu su posebno značajna, bez obzira je li nalogoprimalatelj fizička ili pravna osoba. Stoga nalogoprimalatelj može povjeriti drugoj osobi izvršenje naloga samo iznimno.

On može povjeriti izvršenje naloga drugome samo ako mu je nalogodavatelj to dopustio, te ako je na to primoran okolnostima (čl. 752., st. 2. ZOO). Prema tome, nalogoprimalatelj može povjeriti drugoj osobi izvršenje ugovornih obveza iz ugovora o nalogu samo onda kada se s time suglasio nalogodavatelj, i to izričito po pravilu u ugovoru o nalogu ili naknadno po odgovarajućim uputama. Suglasnost nalogodavatelja izraz je njegova povjerenja u pouzdanost, stručnost i profesionalnost drugog nalogoprimalatelja i glede izbora zamjenika. Također, nalogoprimalatelj može povjeriti drugoj osobi izvršenje naloga kada je primoran okolnostima (bolest, nenadana odsutnost, izvanredna spriječenost i drugi nužni razlozi), a u cilju izvršenja njegovih ugovornih obveza iz ugovora o nalogu. Ove okolnosti koje opravdavaju angažiranje druge osobe od strane nalogoprimalatelja radi izvršenja njegovih ugovornih obveza treba prosuđivati sa stajališta zaštite interesa nalogodavatelja. U slučajevima kada je nalogoprimalatelj povjerio izvršenje naloga i uputa za izvršenje naloga drugoj osobi uz suglasnost nalogodavatelja ili kada je bio primoran okolnostima konkretnog slučaja tako postupiti, nalogoprimalatelj odgovara samo za izbor zamjenika (*culpa in eligendo*) i za upute koje mu je dao (*culpa in instruendo*).⁵² Ako je nalogoprimalatelj pravilno postupio kod izbora druge osobe (zamjenika) kojoj povjerava izvršenje naloga, neće odgovarati za njezin rad, tj. za rad na izvršenju naloga.⁵³ Zbog naglašenosti osobnog svojstva nalogoprimalatelja u poslovnoj i sudskoj praksi mogućnost primjene ovih opravdanih izuzetaka treba dosta strogo i restriktivno tumačiti. Ipak, u pojedinim poslovnim odnosima i prilikama nalogoprimalatelj može vodeći računa o interesima nalogodavatelja, smatrati da je svrhovitije za određene poslove angažirati drugog nalogoprimalatelja koji se specijalizirao za izvršenje takvih poslova, samo je tada potrebna suglasnost nalogodavatelja, jer on mora biti pravodobno i detaljno izvješćen o okolnostima zbog kojih se ispunjenje naloga prenosi, te o poslovima i radnjama koje će obaviti zamjenik za njegov račun.⁵⁴

U slučaju da je nalogoprimalatelj angažirao drugu osobu za izvršenje naloga i uputa nalogodavatelja i da nalogodavatelj nije dao suglasnost nalogoprimalatelju da može povjeriti izvršenje naloga drugoj osobi, ili da nalogoprimalatelj na to nije bio primoran okolnostima konkretnog slučaja, on odgovara za rad zamjenika (druge osobe koju je angažirao) kao da ga je sam obavio, te za slučajnu propast ili oštećenje stvari koja bi se dogodila dok su se stvari nalazile kod zamjenika u izvršenju obveze nalogodavatelja.⁵⁵ Kada povjeri izvršenje naloga drugoj osobi, nalogoprimalatelj se može osloboditi odgovornosti za rad druge osobe ako je ugovorom izričito isključio. U cilju što bolje zaštite interesa nalogodavatelja može se ugovorom izričito zabraniti angažiranje zamjenika.

Bez obzira na postojanje pravne osnove, odnosno bez obzira na razloge i okolnosti zbog kojih je došlo do angažiranja druge osobe (zamjenika), nalogodavatelj na temelju

⁵² Čl. 753., st. 3. ZOO

⁵³ I. Bukljaš, B. Vizner, isto, str. 2325.

⁵⁴ Tako: V. Gorenc, isto, str. 959.; S. Carić i dr., isto, str. 236.

⁵⁵ Vidi: čl. 753. ZOO.

ugovora o nalogu može uvijek zahtijevati izravno od zamjenika izvršenje obveze iz naloga bez angažiranja prvog nalogoprimatelja, naravno, pod pretpostavkom da mu je poznat zamjenik izvršenja.

Podnošenje izvješća i polaganje računa - Nalogoprimateelj je dužan na zahtjev nalogodavatelja podnijeti izvješće o stanju poslova i položiti račun i prije određenog vremena (čl. 755. ZOO). U ovom članku ZOO utvrđuje se posebno ovlast nalogodavatelja zahtijevati od nalogoprimatelja, u svako doba i prije izvršenja ugovora o nalogu, odnosno u tijeku izvršenja ugovornih obveza iz ugovora o nalogu, podnošenje izvješća o trenutnom stanju u vezi s poslovima i radnjama, te troškovima koji su učinjeni za njegov račun. Nalogodavatelj može zahtijevati izvješća u više navrata bez obveze navođenja razloga za svoj zahtjev. Razlozi mogu biti različiti, npr. želja da ostvari nadzor nad poslovanjem u cilju praćenja i usmjeravanja poslovanja za njegov račun, sumnja u redovito poslovanje nalogoprimatelja, sumnja u likvidnost, radi evidencije koliko je u poslovima realizirano itd. Ako nalogoprimateelj odbije odgovoriti na nalogodavateljev zahtjev, odgovara nalogodavatelju za štetu koju mu je na taj način prouzročio. Nalogoprimateelj ne može odbiti taj nalogodavateljev zahtjev pozivajući se na to da će položiti račun kada izvrši sve ugovorne obveze iz ugovora o nalogu ili zbog toga što je već jednom tijekom izvršenja ugovora o nalogu podnio zahtijevano izvješće i položio odgovarajući račun. S obzirom na činjenicu da podnošenjem povremenih "izvanrednih" izvješća stvara sebi dodatne izdatke i napore, nalogoprimateelj ima pravo na naknadu svih troškova u svezi s podnošenjem izvješća i polaganjem računa tijekom izvršenja ugovora o nalogu, kao i pravo na posebnu naknadu za učinjeni trud u svezi s podnošenjem izvješća.

Podnošenje izvješća i privremeno polaganje računa mora se ostvariti bez ikakva odlaganja, čim je to prema redovitom tijeku stvari objektivno moguće. Privremeno i periodično podnošenje izvješća i polaganje računa nema ni sadržajno ni pravno konačni karakter, te ne oslobađa nalogoprimatelja od temeljne obveze polaganja računa o cjelokupnom poslovanju za račun nalogodavatelja na osnovi ugovora o nalogu, kada bude izvršio sve obveze iz ugovora o nalogu. Ovo privremeno i prijevremeno podnošenje izvješća u praksi se može vrlo uspješno zamijeniti ažurnim urednim obavještavanjem nalogodavatelja od strane nalogoprimatelja i tada, u pravilu, nalogodavatelj neće isticati ovakve zahtjeve u pogledu izvješća o polaganju računa, jer će urednim obavještavanjem od strane nalogoprimatelja biti u tijeku cjelokupnog poslovanja za njegov račun.⁵⁶

O izvršenom poslu nalogoprimateelj je dužan položiti račun i predati bez odugovlačenja nalogodavatelju sve što je primio na temelju obavljenih povjerenih poslova, bez obzira na to je li ono što je primio za nalogodavatelja bilo dugovano ili ne (čl. 754. ZOO). Tako je nalogoprimateelj – ugovaratelj osiguranja za račun nalogodavatelja dužan ovom predati cjelokupan iznos naknade primljene na osnovi ugovora o osiguranju, pa i kada je veća od štete koju su nalogodavatelj i nalogoprimateelj procijenili.⁵⁷

Obveza nalogoprimatelja položiti račun proizlazi iz toga što sve ono što radi na temelju ugovora o nalogu radi za račun nalogodavatelja, a ne za svoj račun. Polaganje

⁵⁶ S. Carić i dr., isto, str. 238.

⁵⁷ Vrhovni sud Bosne i Hercegovine, Pž. 615/89. od 27. 06. 1990., Bilten sudske prakse Vrhovnog suda BiH br. 3/1990.

računa ne obuhvaća samo detaljno izvješće o radu za račun nalogodavatelja uz prilaganje odgovarajućih isprava (dokumentacije) i informiranje o svemu što je relevantno za poslovni odnos ugovornih strana, te prijenos svega onoga što je nalogoprimatelj stekao za nalogodavatelja poslujući za njegov račun, već i konačno reguliranje međusobnih ugovornih prava i obveza između nalogodavatelja i nalogoprimatelja na osnovi ugovora o nalogu. Pri polaganju računa nalogoprimatelj postavlja nalogodavatelju i zahtjev za naplatu njegove ugovorne naknade i naknade nužnih i korisnih troškova koje je imao prilikom izvršenja naloga bez obzira jesu li očekivani ili neočekivani, pri čemu treba razlikovati režijske troškove koji se smatraju uračunatim u nalogoprimateljevu ugovornu naknadu i čiju posebnu naknadu nema pravo zahtijevati, od potrebnih, nužnih i korisnih troškova koje je nalogoprimatelj imao i koje nalogodavatelj treba prilikom polaganja računa naknaditi nalogoprimatelju.⁵⁸

Način izvršenja obveze polaganja računa od strane nalogoprimatelja u ovisnosti je o tome je li nalogoprimatelj izvršavao poslove i radnje iz ugovora o nalogu u svoje ime, a za račun nalogodavatelja (nalog bez zastupanja), ili je to činio u ime i za račun nalogodavatelja (nalog sa zastupanjem). Ukoliko je nalogoprimatelj ispunjavao obveze iz ugovora o nalogu u svoje ime a za račun nalogodavatelja, dužan je nalogodavatelju prilikom polaganja računa ustupiti (cedirati) sva prava i ovlasti koje je stekao prema trećim osobama prigodom izvršenja obveza iz ugovora o nalogu te, osim toga, zaštititi prava i interese nalogodavatelja prema trećim osobama pravodobnim podnošenjem prigovora, reklamacija, osiguranjem potrebnih dokaznih sredstava i sl.

Iako za polaganje računa nije propisan poseban oblik, pa se može obaviti u bilo kojem obliku, u poslovnoj se praksi radi sigurnosti najčešće obavlja u pisanom obliku, odnosno uporabom posebnih obrazaca koji se unaprijed sastavljaju da bi se izbjegli nepotrebni sporovi. Obveza polaganja računa postoji kod svih ugovora koji se temelje na mandatnom odnosu (zastupanje, posredovanje, otpremanje itd.), jer bez urednog polaganja računa nije u potpunosti izvršena obveza nalogoprimatelja iz ugovora o nalogu pa, prema tome, nije uredno izvršen ni ugovor o nalogu.

Iz same činjenice da nalogoprimatelj posluje za račun nalogodavatelja proizlazi temeljno pravilo da novac naplaćen za račun nalogodavatelja nalogoprimatelj treba bez odgađanja predati nalogodavatelju. Ako se nalogoprimatelj služio za svoje potrebe novcem koji je primio za nalogodavatelja, dužan je platiti kamatu po najvišoj dopuštenoj ugovornoj stopi, računajući od dana uporabe,⁵⁹ a na ostali dugovani novac, koji nije predao na vrijeme, zateznu kamatu, računajući od dana kada ga je bio dužan predati (čl. 756. ZOO), pa za oba navedena slučaja do trenutka kada je sa zakašnjenjem vratio novac nalogodavatelju.⁶⁰ Prema čl. 399.⁶¹ ZOO stopa ugovorne kamate između

⁵⁸ Za buduće očekivane troškove nalogoprimatelj unaprijed može zahtijevati od nalogodavatelja odgovarajuće predumove.

⁵⁹ Ovo se pravilo ne primjenjuje kad je nalogoprimatelj novac primio od nalogodavatelja s tim da ga preda trećoj osobi. Odluka VsH, II-Rev-151/94 od 28. 3. 1996., Ing. sudska praksa, 98/1-183.41, navedeno prema H. Momčinović, isto, str. 247.

⁶⁰ Zahtjev za plaćanje kamata jest najblaža pravna posljedica za uporabu nalogodavateljeva novca, koja nije vezana uz nastanak štete nalogodavatelju. Tako: V. Gorenc, isto, str. 962.

⁶¹ Čl. 399., st. 3. ZOO izmijenjen je Zakon o izmjenama i dopunama ZOO (Sl. l. SFRJ, br. 39/85. i ispravak 46/85.). Izmijenjeni st. 3. glasio je: "Ako je kamata ugovorena ili nije određena njezina stopa ni vrijeme dospijevanja, ona iznosi šest posto, a u obvezama proizašlim iz ugovora u privredi osam posto godišnje i dospijeva nakon isteka godine, ako za određeni slučaj nije predviđeno što drugo".

pojedina ne može biti veća od kamatne stope koja se u mjestu ispunjenja plaća na štedne uloge po viđenju. U pogledu najviše ugovorne kamatne stope između drugih osoba primjenjuju se odredbe posebnog zakona. Ako je kamata ugovorena, ali nije određena njezina stopa ni vrijeme dospeljevanja, između pojedinaca vrijedi kamatna stopa koja se u mjestu ispunjenja plaća na štedne uloge po viđenju, a između drugih osoba važi kamatna stopa koju banka ili druga bankarska organizacija plaća, odnosno ugovara za takvu ili sličnu vrstu posla i dospeljeva nakon isteka godine, ako za određeni slučaj nije predviđeno što drugo. Ako je ugovorena veća kamata od dopuštene, primijenit će se najveća dopuštena stopa kamate. Prema čl. 277. ZOO dužnik koji zakasni s ispunjenjem novčane obveze duguje, osim glavnice, i zateznu kamatu po stopi utvrđenoj (saveznim) zakonom.⁶² U poslovnoj praksi česte su situacije u kojima i nalogoprimatelj ima pravo od nalogodavatelja zahtijevati kamate na neisplaćene predujmove i učinjene troškove za račun nalogodavatelja, a nalogodavatelj mu ih nije naknadio, iako ih je dužan naknaditi. Nalogoprimatelj ima pravo na kamate po najvećoj dopuštenoj ugovornoj kamatnoj stopi samo onda kada je zahtijevao predujmljivanje budućih očekivanih troškova, a nalogodavatelj mu ih uopće nije platio. Ako je nalogodavatelj u zakašnjenju s plaćanjem ugovorenih predujmova, nalogoprimatelj ima pravo na zateznu kamatu i to od dana kada ih je bio dužan predati, pa do trenutka kada je sa zakašnjenjem platio ugovoreni predujam.

Solidarna odgovornost više nalogoprimatelja - Pored instituta angažiranja zamjenika ispunjenja ugovornih obveza iz ugovora o nalogu od strane nalogoprimatelja, u praksi se mogu pojaviti slučajevi ugovora o nalogu kod kojih je moguće da se kao nalogoprimatelje angažira veći broj osoba kojima je povjereno zajedničko izvršenje ugovornih obveza prema nalogodavatelju iz ugovora o nalogu. Ako je obavljanje nekog posla povjereno većem broju osoba istim nalogom da ga zajednički obavljaju, oni odgovaraju solidarno za obveze iz tog naloga, ako što drugo nije ugovoreno (čl. 755. ZOO). Solidarna odgovornost nalogoprimatelja prema nalogodavatelju za izvršenje ugovornih obveza iz ugovora o nalogu, u pravilu, se pretpostavlja, i to onda kada se radi o jednom ugovoru o nalogu i zajedničkom izvršenju obveza iz ugovora o nalogu od strane većeg broja nalogoprimatelja, ali pod uvjetom da nije što drugo ugovoreno. U slučaju da nema zajedničkog izvršenja ugovornih obveza od strane više nalogoprimatelja, jer npr. svaki nalogoprimatelj, bez obzira radi li se o jednom ili o većem broju ugovora o nalogu, ima svoj samostalni i izdvojeni dio ugovorne obveze koju treba sam izvršiti, nema ni solidarne odgovornosti.⁶³ Treba naglasiti da su odredbe o solidarnoj odgovornosti većeg broja nalogoprimatelja dispozitivne prirode, jer se ugovorom između nalogodavatelja i nalogoprimatelja ova pitanja mogu drukčije regulirati npr. da za ispunjenje naloga solidarno odgovaraju samo neki nalogoprimatelji, a da drugi uopće ne odgovaraju, da neki odgovaraju supsidijarno ili uopće ne odgovaraju solidarno, nego odvojeno i sl.

Određujući solidarnu odgovornost više nalogoprimatelja, odredba čl. 757. ZOO ograničava solidarnu odgovornost samo za obveze prema nalogodavatelju iz ugovora

⁶² Čl. 277., st. 1. ZOO izmijenjen je Zakonom o izmjenama i dopunama ZOO (Sl. l. SFRJ, br. 57/89.). Izmijenjeni st. 1. glasio je: "Dužnik koji kasni s ispunjenjem novčane obveze duguje, pored glavnice, i kamatu po stopi koja se u mjestu ispunjenja plaća na štedne uloge po viđenju".

⁶³ Tako: V. Gorenc, isto, str. 963.; H. Momčinović, isto, str. 249.; S. Carić i dr., isto, str. 240.

o nalogu, ali ne i za obveze iz ugovora koje su oni sklopili s drugim osobama u izvršenju naloga.⁶⁴ Ako jedan od nalogoprimatelja naknadi štetu nalogodavatelju koja je nastala zbog neurednog ili zakašnjelog ispunjenja ugovornih obveza iz jednog ugovora o nalogu, ima pravo regresa prema ostalim nalogoprimateljima, odnosno prema onom nalogoprimatelju koji je svojom radnjom ili propustom prouzročio štetu, jer taj nalogoprimatelj, u krajnjoj liniji, treba biti odgovoran. Ukoliko se ne zna ili se ne može utvrditi koji je nalogoprimatelj svojom radnjom ili propuštanjem uzrokovao štetu, pretpostavlja se po pravilu o solidarnoj odgovornosti da su svi odgovorni razmjerno opsegu sudjelovanja u ispunjenju ugovornih obveza.⁶⁵

Prava i obveze nalogodavatelja

Temeljne obveze (i prava) nalogodavatelja utvrđene Odjeljkom 3., Glave XVIII., čl. 758. – 764. ZOO jesu: davanje predujma, isplata naknade, naknada troškova, preuzimanje obveza i naknada štete.

Predujmljivanje novca - Kod ugovora o nalogu nalogoprimatelj preuzima obveze iz ugovora o nalogu u pogledu obavljanja poslova i radnji, i to za račun nalogodavatelja, pri čemu nalogoprimatelj može imati troškove koji mogu biti potrebni, nužni i korisni za nalogodavatelja, a koji se najčešće mogu unaprijed predvidjeti već pri sklapanju ugovora. Ovdje se ne radi o režijskim troškovima, jer su oni uračunati u nalogoprimateljevu ugovornu naknadu, odnosno proviziju koju nalogoprimatelj nema pravo posebno zahtijevati. Prema stavu nekih autora, moraju sa naknaditi i luksuzni troškovi, ako ih je zahtijevala priroda posla. Troškovi idu na teret nalogodavatelja budući da mu pripada sva korist iz izvršenih poslova. Stoga nalogodavatelj mora predujmiti iznos ovih troškova, izuzev ako je izričito ugovoreno da nalogodavatelj neće dati predujam, nego će nalogoprimatelj za predviđene izdatke dati vlastita sredstva, u kojem slučaju nalogoprimatelj ima obvezu u visini ovih izdataka kreditirati nalogodavatelja. Ako ove odredbe nema, nalogodavatelj je dužan na zahtjev nalogoprimatelja dati mu stanoviti iznos novca za predviđene izdatke (čl. 758. ZOO).⁶⁶ Pravo na predujam ostvaruje se tek na zahtjev nalogoprimatelja, koji se može postavljati ne samo u trenutku zaključenja ugovora o nalogu nego i kasnije u tijeku izvršenja ugovornih obveza iz ugovora o nalogu, nakon čega je nalogodavatelj obavezan isplatiti predujmove bez odgađanja i odugovlačenja, jer će, u protivnom, biti obavezan isplatiti kamatu po najvišoj dopuštenoj ugovornoj kamatnoj stopi, a ako je u zakašnjenju s isplatom predujmova, dolazi u dužničko zakašnjenje i duguje i zateznu kamatu dok je u zakašnjenju. Ako nalogodavatelj ni u naknadnom primjerenom roku ne plati predujam, nalogoprimatelj može raskinuti ugovor o nalogu na temelju čl. 124. ZOO. U poslovnoj praksi, najčešće zbog oštrog konkurencije s drugim specijaliziranim subjektima koji pružaju iste ili slične usluge kao nalogoprimatelj, naročito kod pojedinih vrsta i ugovora o nalogu, često postoji spremnost

⁶⁴ I. Bukljaš, B. Vizner, isto, str. 2329.

⁶⁵ "Ako se udio nalogoprimatelja u šteti ne može utvrditi, na svakoga pada jednak dio, osim ako pravičnost ne zahtijeva da se u konkretnom slučaju drugačije ne odluči", H. Momčinović, isto, str. 249.

⁶⁶ M. Vuković, isto, str. 283.

nalogoprimatelja neizravno se odreći zahtjeva za predujmom ne ističući takav zahtjev kad na njega ima pravo, odnosno njegova spremnost da kreditira nalogodavatelja za buduće izdatke u izvršenju dobivenih naloga.⁶⁷

Naknada troškova, preuzimanje obveza i naknada štete - Kod ugovora o nalogu nalogoprimatelj se ugovorom obvezuje obavljati poslove i radnje za račun nalogodavatelja, a to znači da gospodarski učinak njegove djelatnosti ne pripada njemu, nego nalogodavatelju. Temeljni gospodarski interes nalogoprimatelja u vezi s izvršenjem naloga uglavnom je, i najčešće, usmjeren ka stjecanju prava na ugovorenu naknadu za obavljene poslove prilikom ispunjenja nalogodavateljevog naloga.⁶⁸ Međutim, stjecanje prava na naknadu i visina naknade (provizije) u velikoj mjeri ovise od poslovnog uspjeha ostvarenog djelovanjem nalogoprimatelja. Ukoliko nalogoprimatelj postigne uspjeh u obavljanju poslova i radnji za račun nalogodavatelja, ugovorom o nalogu se redovito uređuje da u tom trenutku stječe pravo na ugovorenu naknadu (proviziju), a u suprotnome, ukoliko ne postigne uspjeh (koji ne ovisi samo od stručnosti i zalaganja nalogoprimatelja), ugovorena naknada se određuje prema uloženom radu nalogoprimatelja.⁶⁹

ZOO problematiku naknade troškova tretira odvojeno od naknade (provizije). Stoga odredbe čl. 759., st. 1. ZOO ne reguliraju ugovornu naknadu, odnosno proviziju, nego se izričito bave pitanjem prava na naknadu troškova nalogoprimatelja (koji se redovito imaju platiti nalogoprimatelju) i dužnosti preuzimanja obveza nalogoprimatelja prema trećima. Nalogodavatelj je dužan naknaditi nalogoprimatelju, čak i ako njegov trud bez njegove krivnje nije imao uspjeha, sve potrebne troškove što ih je učinio za izvršenje naloga, s kamatom od dana kad su učinjeni (čl. 759., st. 1.).⁷⁰ S obzirom da nalogoprimatelj izvršava dobivene naloge za račun nalogodavatelja, prirodno je da nalogodavatelj snosi troškove obavljanja poslova i radnji nalogoprimatelja bez obzira je li pri tome ostvaren očekivani uspjeh, odnosno bez obzira je li ostvaren gospodarski interes nalogodavatelja. Iznimno nalogoprimatelj nema pravo na naknadu troškova ako je njegovom krivnjom izostao poslovni uspjeh (čl. 759., st. 1. ZOO).

Kada nalogoprimatelj izvrši nalog, ali i kada ga ne izvrši u cjelini i ne izvrši obveze prema trećim osobama, a položi račun nalogodavatelju, predviđa se obveza nalogodavatelja preuzeti sve obveze prema trećim osobama koje je nalogoprimatelj preuzeo u izvršenju obveza iz ugovora o nalogu ili na drugi način osloboditi nalogoprimatelja ovih obveza, što je posebno značajno kada je nalogoprimatelj poslovao u svoje ime (npr. ispunjenjem, isplatom duga trećoj osobi itd.). ZOO to izričito određuje u čl. 759., st. 2., koji glasi: «Nalogodavatelj je dužan preuzeti obveze što ih je nalogoprimatelj uzeo na sebe obavljajući u svoje ime povjerene mu poslove, ili ga na koji drugi način osloboditi njih.» Ako nalogodavatelj ne bi ispunio obveze prema trećim

⁶⁷ Tako: V. Kapor, S. Carić, isto, str. 178.; S. Carić i dr., isto, str. 241.

⁶⁸ V. Kapor, S. Carić, isto, 178.

⁶⁹ Tako se odredbama ugovora o nalogu u poslovnoj praksi redovito uređuje ta situacija, dok je rjeđi slučaj da nalogoprimatelj preuzima na sebe rizik poslovnog uspjeha.

⁷⁰ «S obzirom na to da zakonodavac ne govori o stupnju krivnje, a da nalogodavatelj mora u ispunjenju naloga postupati s pozornošću dobrog gospodarstvenika (domaćina) i u svemu paziti na interese nalogodavatelja (čl. 761., st. 1.), nalogoprimatelj odgovara i za naknadu i za običnu i grubu nepozornost», V. Gorenc, isto, str. 964. i 965.

osobama ili ako ne bi preuzeo sve obveze što ih je nalogoprimateľ preuzeo na sebe u ispunjenju u svoje ime ugovornih obveza iz ugovora o nalogu, nalogoprimateľ bi i dalje bio u obvezi prema vjerovnicima. Ukoliko nalogoprimateľ ispunio obveze prema vjerovnicima, ima pravo na naknadu od nalogodavatelja svega što je učinio u ispunjenju obveza.

Pored obveze preuzeti sve obveze koje je nalogoprimateľ stekao u izvršenju naloga, kao i obveze naknade nužnih i korisnih troškova, nalogodavatelj je isto tako dužan naknaditi nalogoprimateľu štetu koju je ovaj pretrpio bez svoje krivnje u obavljanju naloga (čl. 760. ZOO). Nalogoprimateľ ima pravo na naknadu štete, ali je u tom slučaju dužan dokazati postojanje štete, da nije kriv za nastalu štetu, te da je šteta u uzročnoj vezi s izvršenjem poslova i radnji (ugovornih obveza) iz ugovora o nalogu.

Naknada - I onda kada to nije izričito ugovoreno, nalogoprimateľ ima pravo na naknadu (proviziju), ali se u tom slučaju postavlja pitanje kako utvrditi visinu naknade. Ako drukčije nije ugovoreno, nalogodavatelj duguje naknadu u uobičajenoj visini, a ako o tome nema običaja, onda pravičnu naknadu (čl. 761. ZOO). Prema tome, za određivanje naknade mjerodavni su običaji (posebice poslovni odnosno trgovački običaji), a ako njih nema, naknadu treba odrediti pravično, tj. prema okolnostima slučaja. Pravična naknada je objektivno utvrđena srednja tržišna naknada, odnosno provizija za isti stupanj uloženog stručnog rada za istu ili sličnu uslugu koju trebaju sporazumno odrediti ponajprije sami ugovaratelji (što je i ispravnije), a tek ako se oni oko toga ne slažu, pravičnu naknadu utvrđuje sud (što bi trebalo izbjegavati), što je predviđeno u ZOO kod nekih drugih ugovora u gospodarstvu, kao i nekih ugovora između fizičkih osoba.⁷¹ Tarife i cjenici koje redovito donose nalogoprimateľi i koje primjenjuju u ispunjenju naloga otklanjaju moguće nejasnoće koje se pojavljuju u poslovnoj praksi kod utvrđivanja visine naknade.

Ugovorom o nalogu ugovorne strane mogu odrediti vrijeme ili rokove u kojima nalogoprimateľ stječe pravo na ugovorenu naknadu. Ukoliko nije drukčije ugovoreno, nalogodavatelj je dužan isplatiti nalogoprimateľu naknadu po obavljenom poslu (čl. 762., st. 1. ZOO), od strane nalogoprimateľa (a ne od strane trećih osoba s kojima je nalogoprimateľ zaključio odgovarajuće ugovore za račun nalogodavatelja), tj. nalogoprimateľ stječe pravo na ugovorenu naknadu u trenutku kada je izvršio sve svoje ugovorne obveze iz ugovora o nalogu. Ako je nalogodavatelj dao predujam (avans) nalogoprimateľu, predujam se uračunava u naknadu.⁷²

Ako je nalogoprimateľ bez svoje krivnje samo djelomično obavio nalog, ima pravo na razmjerni dio naknade (čl. 762., st. 2. ZOO). Pravo na naknadu ovisi od razmjera gospodarskog učinka, uloženog rada, stručnosti, korisnosti djelovanja nalogodavatelja u obavljanju poslova i radnji iz ugovora o nalogu za račun nalogodavatelja, te ispunjenju ugovora i onda kada je bez svoje krivnje samo djelomično ispunio svoje ugovorne obveze.

U slučaju kad bi unaprijed ugovorena naknada bila u očitom nerazmjeru s učinjenim uslugama, nalogodavatelj može zahtijevati njezino smanjenje (čl. 762., st. 3.). Ako postoji očiti nerazmjer između visine naknade i učinjenih usluga, uloženog

⁷¹ Tako: V. Gorenc, isto, str. 966.; S. Carić, isto, str. 243.

⁷² Tako: I. Bukljaš, B. Vizner, isto, str. 2332.; H. Momčinović, isto, str. 251.

rada i stručnosti od strane nalogoprimalca u izvršenju ugovornih obveza iz ugovora o nalogu, stranke mogu sporazumno ukloniti takav neraznjer kada ga uoče, rukovodeći se načelima savjesnosti i poštenja (čl. 12. ZOO) i jednake vrijednosti uzajmnih davanja (čl. 15. ZOO). U ugovorima u gospodarstvu treba samo iznimno dopuštati smanjenje pretjerano ugovorene naknade, jer bi, u suprotnome, preširokom primjenom ovih načela mogao nastati negativan učinak zaštitom nestručnih i nesavjesnih gospodarstvenika na tržištu. Osim toga, to bi dovelo do visokog stupnja neizvjesnosti i nesigurnosti budući da bi sudovi imali pretjerano široka ovlaštenja u ograničavanju načela slobode ugovaranja.⁷³

Zakonsko založno pravo nalogodavatelja - Nalogoprimalac izvršava obveze iz ugovora o nalogu za račun nalogodavatelja i time stječe pravo na ugovorenu naknadu i pravo na naknadu nužnih i korisnih troškova koje je imao prilikom izvršenja naloga. Izvršavajući poslove i radnje za račun nalogodavatelja, nalogoprimalac ima često u posjedu pokretne stvari nalogodavatelja (ali isto tako i novčane iznose koje je u izvršenju naloga naplatio za račun nalogodavatelja), bilo da ih je dobio od trećih osoba ili od samog nalogodavatelja radi efikasnijeg izvršenja ugovornih obveza iz ugovora o nalogu. Radi osiguranja prava na naknadu troškova i štete, kao i na ugovorenu naknadu, nalogoprimalac ima pravo zaloga na pokretnim stvarima nalogodavatelja koje je dobio na osnovi naloga, kao i na novčanim iznosima koje je naplatio za račun nalogodavatelja (čl. 763. ZOO).⁷⁴ U interesu nalogoprimalca je da ne izgubi iz posjeda stvari i novac, jer zakonsko založno pravo nalogoprimalca postoji samo dok su navedene stvari i novac u njegovu posjedu i dok može s njima raspolagati.⁷⁵ Zakonsko založno pravo nalogoprimalca predviđeno je za osiguranje njegovih zahtjeva iz istog ugovora o nalogu na temelju kojeg je nalogoprimalac došao u posjed nalogodavateljevih pokretnih stvari ili do određena iznosa novca koji je naplatio od trećih za nalogodavateljev račun. Ta povezanost posjeda pokretnih stvari ili novca i navedenog zahtjeva naziva se koneksitet.⁷⁶

Prema navedenom, nalogoprimalac ne može na temelju zakonskog založnog prava osigurati i naplatiti neko svoje drugo potraživanje prema nalogodavatelju, nego samo potraživanje nastalo iz istog ugovora o nalogu na temelju kojeg je i omogućeno nalogoprimalcovo zakonsko založno pravo.

Nalogoprimalcovo se zakonsko založno pravo na nalogodavateljevim stvarima (novcu) osniva u času ispunjenja sljedećih pretpostavki: ako postoji obvezni odnos na temelju ugovora o nalogu; ako su na temelju tog ugovora nastale nalogoprimalcove tražbine naknade i troškova od nalogodavatelja; te ako su mu na temelju tog ugovora predane nalogodavateljeve stvari, odnosno novac za nalogodavatelja.⁷⁷ Zakonsko založno pravo nalogoprimalca ostvaruje prema pravilima o realizaciji zaloga iz ZOO-

⁷³ S. Carić i dr., isto, str. 244.

⁷⁴ Zakonsko založno pravo postoji i u slučaju kada je izričito dogovoreno da nalogoprimalac nema pravo na naknadu, u kojem slučaju se ovo sredstvo osiguranja odnosi samo na nalogoprimalcove zahtjeve u pogledu naknade troškova i štete. Vidi: V. Kapor, A. Carić, isto, str. 179.

⁷⁵ Dok su stvari (novac) u posjedu nalogoprimalca, nalogodavatelj je izložen psihološkom pritisku, jer on ne može doći do svojih pokretnih stvari dok ne podmiri nalogoprimalcova potraživanja.

⁷⁶ S. Carić i dr., isto, str. 245.; Vidi: S. Petrić, *O problemu koneksiteta osiguranog potraživanja i retenirane stvari u francuskom i talijanskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu, br. 1-2, 1998., str. 209. - 301.

⁷⁷ Tako: N. Gavella, T. Josipović, I. Gliha, V. Belaj, Z. Stipković, isto, str. 805.

a⁷⁸ (čl. 980. – 985.) prodajom stvari, i to najčešće na javnoj dražbi, ali je dopušteno pod određenim uvjetima i neposredno ugovaranje.⁷⁹

Solidarna odgovornost nalogodavatelja - U poslovnoj praksi česte su situacije kada veći broj nalogodavatelja na temelju istog ugovora o nalogu povjeravaju jednom nalogoprimatelju izvršenje zajedničkog naloga.⁸⁰ Ako je više nalogodavatelja povjerilo nalogoprimatelju izvršenje naloga, oni mu odgovaraju solidarno (čl. 764. ZOO) za sve troškove, štetu i naknadu. Zakonska solidarna odgovornost više nalogodavatelja (koji su nalogoprimatelju povjerili izvršenje naloga) iz čl. 764. ZOO na neki je način protuteža pravilima iz čl. 757. ZOO koji uređuje solidarnu odgovornost nalogoprimatelja koji zajednički izvršavaju ugovorne obveze iz ugovora o nalogu. Moguće je da više nalogodavatelja u istom ugovoru o nalogu (npr. skupna špedicija) daju svaki za sebe poseban, individualan nalog nalogoprimatelju, i u tom slučaju ne postoji zajedništvo naloga, pa, prema tome, ne postoji međusobna solidarna odgovornost nalogodavatelja. Iako odredba čl. 764. ZOO izričito ne predviđa mogućnost ugovornog isključenja solidarne odgovornosti nalogodavatelja, kako je to predviđeno u čl. 757. ZOO solidarnu odgovornost većeg broja nalogoprimatelja, opća pravila o solidarnoj odgovornosti za obveze iz ugovora dopuštaju da se ugovori i drukčije nego što zakon predviđa, pa i isključenje solidarne odgovornosti uopće, osim ako bi odredbe o isključenju proizlazile iz monopolističkog položaja nalogodavatelja.⁸¹

Prestanak ugovora o nalogu

Ugovor o nalogu prestaje ne samo urednim i pravodobnim izvršenjem ugovornih obveza od strane nalogoprimatelja i nalogodavatelja (što je najprirodniji i najpovoljniji način prestanka) već i odustankom (čl. 765. ZOO), otkazom (čl. 766. ZOO), prestankom pravne ili smrću fizičke osobe (čl. 767. ZOO), te stečajem pravne, odnosno lišenjem poslovne sposobnosti fizičke osobe (čl. 768. ZOO).

Odustanak od ugovora - Uzajamno povjerenje nalogoprimatelja i nalogodavatelja od osobitog je značenja za izvršenje ugovora o nalogu, odnosno ostvarenje gospodarskog interesa nalogoprimatelja, a posebno nalogodavatelja. Gubitak povjerenja nalogodavatelja u nalogoprimatelja i obrnuto, ali i znatnije promjene u interesima nalogodavatelja i nalogoprimatelja mogu biti razlog nalogodavateljeva

⁷⁸ U Federaciji BiH na založno pravo na neretninama primjenjuju se odredbe o zalogu (čl. 66. – 74.) sadržane u Zakonu o vlasničko-pravnim odnosima (Sl. novine FBiH br. 6/98), a na založno pravo na pokretnim stvarima i pravima primjenjuju se odredbe o zalogu sadržane u propisima kojima su uređeni obvezni odnosi (čl. 67. Zakona o vlasničko-pravnim odnosima FBiH).

⁷⁹ Iz ostvarene prodajne cijene i iznosa novca kojeg je naplatio od trećih za nalogodavateljev račun, nalogoprimatelj je ovlašten podmiriti svoje potraživanje koje se odnosi na ugovorenu naknadu i potrebne, nužne i korisne troškove i naknadu štete, a nakon namirenja ostatak (ako postoji) prodajne cijene i iznosa novca nalogoprimatelj najčešće deponira kod mjerodavnog suda ili predaje neposredno nalogodavatelju.

⁸⁰ U praksi su česte situacije u kojima nalogoprimatelj koji profesionalno obavlja poslove i radnje za nalogodavateljev račun ostvaruje zaštitu interesa više nalogodavatelja na osnovi većeg broja pojedinačnih ugovora o nalogu sa svakim nalogodavateljem. U ovom slučaju ne postoji nalogodavateljeva solidarna odgovornost prema nalogoprimatelju, jer se radi o većem broju ugovora o nalogu i što je djelovanje svakog nalogodavatelja neovisno i individualizirano u odnosu na druge nalogodavatelje.

⁸¹ Tako: I. Bukljaš, B. Vizner, isto, str. 2333.; V. Gorenc, isto, str. 968.

odustanka od ugovora, odnosno otkaza ugovora od strane nalogoprimalca. Nalogodavatelj može odustati od ugovora (čl. 765., st. 1. ZOO) u svako doba bez navođenja i obrazloženja razloga, ali to može učiniti prije potpunog izvršenja obveza iz ugovora o nalogu od strane nalogoprimalca, pri čemu ne smije dovesti nalogoprimalca u teži gospodarski položaj, pogotovo ako nalogoprimalac nije razlog nalogodavateljeva odustanka od ugovora o nalogu.

Pravne posljedice nalogodavateljeva odustanka od ugovora o nalogu razlikuju se s obzirom na to radi li se o odustanku nalogodavatelja iz opravdanih razloga ili odustanku nalogodavatelja bez opravdanih razloga, odnosno radi li se o naplatnom ili besplatnom ugovoru o nalogu. U slučaju odustanka od ugovora u kome nalogoprimalcu pripada naknada za njegov trud, nalogodavatelj je dužan isplatiti nalogoprimalcu odgovarajući dio naknade i naknaditi mu štetu koju je pretrpio odustankom od ugovora ako za odustanak nije bilo opravdanih razloga (čl. 765., st. 2. ZOO). Prema tome, u slučaju odustanka nalogodavatelja od ugovora o nalogu bez opravdanih razloga i ako se radi o naplatnom ugovoru o nalogu, nalogodavatelj ima obvezu isplatiti nalogoprimalcu odgovarajući dio ugovorene naknade razmjernan uloženom trudu u izvršenju naloga, kao i naknaditi sve troškove koje je nalogoprimalac imao na osnovi ugovora o nalogu, te naknaditi štetu koju je nalogoprimalac imao radi toga što je (nalogodavatelj) odustao od ugovora o nalogu. Pravne posljedice nalogodavateljeva odustanka od ugovora o nalogu iz opravdanih razloga ovise o tome radi li se o opravdanim razlozima koje je prouzročio svojim radnjama ili propustima nalogoprimalac (nalogoprimalac nije izvršio nalog kako je bio obavezan), ili se radi o opravdanim razlozima za koje nije odgovoran nalogoprimalac. U prvom slučaju nalogoprimalac treba snositi sve štetne posljedice svoga postupanja, odnosno svojih radnji i postupaka, ali i u takvim situacijama, sukladno načelu pravičnosti, nalogoprimalac ima pravo na naknadu nužnih i korisnih troškova. U drugom slučaju nalogoprimalac, u načelu, ima ne samo pravo na naknadu nužnih i korisnih troškova koje je u vezi s ugovorom o nalogu imao nego ima pravo i na razmjerni iznos naknade u odnosu na djelomice izvršene obveze iz ugovora o nalogu. Ukoliko djelomično izvršenje ugovornih obveza ne predstavlja i razmjernan gospodarski interes za nalogodavatelja, pošto se radi o takvoj situaciji da nalogodavatelj nalazi gospodarski interes samo za izvršenje ukupnog posla, u poslovnoj praksi se najčešće ugovorima predviđa da u slučaju nalogodavateljeva odustanka od ugovora nalogoprimalac nema pravo na razmjerni dio ugovorene naknade, dok ostala prava zadržava.⁸²

■ **Otkaz** - Ostvarenje međusobnih interesa stranaka u ugovoru o nalogu bitno ovisi i o povjerenju koje nalogoprimalac ima prema nalogodavatelju. Stoga gubitak povjerenja daje nalogoprimalcu (kao i nalogodavatelju) pravo da jednostrano raskine ugovor o nalogu. Nalogoprimalac može otkazati ugovor o nalogu kad hoće, samo ne u nevrijeme (čl. 766., st. 1. ZOO).⁸³ U svrhu zaštite načela pravičnosti i sprječavanja znatnijeg pogoršanja nalogodavateljeva gospodarskog položaja izričito se zabranjuje nalogoprimalcov otkaz ugovora o nalogu "u nevrijeme". Zato je nalogoprimalac

⁸² S. Carić i dr., isto, str. 247.

⁸³ Otkaz u nevrijeme bio bi npr. kada bi nalogoprimalac otkazao ugovor nakon što je s trećom osobom sklopio određeni posao u svoje ime, za nalogodavateljev račun i radi izvršenja naloga, a taj posao nije izvršen. Tako: I. Bukljaš, B. Vizner, isto, str. 2334.

dužan naknaditi nalogodavatelju štetu koju je ovaj pretrpio zbog otkaza naloga u nevrijeme, osim kad su za otkaz postojali osnovani razlozi (čl. 766., st. 2. ZOO).⁸⁴ Prema tome, pravne posljedice nalogoprimateljeva otkaza ugovora o nalogu "u nevrijeme" ovise o tome je li nalogoprimatelj otkazao ugovor o nalogu u nevrijeme za nalogodavatelja bez postojanja nekih opravdanih razloga, ili se radi o slučaju kada je nalogoprimatelj otkazao ugovor o nalogu u nevrijeme za nalogodavatelja, ali su za to postojali opravdani, odnosno utemeljeni razlozi. U prvom slučaju nalogoprimatelj je obavezan naknaditi nalogodavatelju svu štetu koju je ovaj pretrpio radi otkaza ugovora o nalogu u nevrijeme. U drugom slučaju, ako je nalogodavatelj prouzročio "osnovane razloge" za otkaz ugovora o nalogu, on nema pravo na naknadu štete koju je pretrpio radi otkaza ugovora o nalogu u nevrijeme.

U svakom slučaju, nalogoprimatelj je dužan produžiti nakon otkaza poslove koji ne trpe odgađanje, dok nalogodavatelj ne bude mogao preuzeti brigu o njima (čl. 766., st. 3. ZOO). Pozornost dobrog gospodarstvenika, odnosno domaćina zahtijeva od nalogoprimatelja da poslije otkaza ugovora o nalogu (bez obzira na to je li otkaz dan u nevrijeme ili nije, kao i bez obzira na to jesu li za to postojali opravdani razlozi ili nisu) nastavi obavljanje poslova iz ugovora o nalogu koji ne trpe odgađanje, i to sve do trenutka dok nalogodavatelj (bez odgađanja) ne bude u mogućnosti sam ili angažiranjem novog nalogoprimatelja preuzeti brigu o izvršenju poslova i radnji iz ugovora o nalogu. Nalogoprimatelj će odgovarati nalogodavatelju za štetu nastalu stoga što nakon otkaza nije nastavio obavljati poslove koji ne trpe odgađanja dok nalogodavatelj ne bude mogao preuzeti brigu o njima.

Smrt fizičke i prestanak pravne osobe - U našem pozitivnom pravu razlikuju se pravne situacije i učinci prestanka naloga smrću nalogoprimatelja od pravne situacije prestanka naloga zbog smrti nalogodavatelja ako se radi o fizičkim osobama, te prestanka naloga prestankom nalogodavatelja ili nalogoprimatelja koji je pravna osoba.

Nalog prestaje smrću nalogoprimatelja (čl. 767., st. 1. ZOO). Nasljednici nalogoprimatelja dužni su o njegovoj smrti što prije obavijestiti nalogodavatelja i poduzeti što je potrebno za zaštitu njegovih interesa, dok ne bude u stanju sam preuzeti brigu o njima (čl. 767., st. 2. ZOO). Ukoliko žele nastaviti izvršenje ugovora o nalogu, i nasljednici nalogoprimatelja i nalogodavatelj moraju se o tome suglasiti. U pravnoteorijskom smislu u ovom slučaju ispravnije je govoriti o sklapanju novog ugovora o nalogu, a ne o produženju postojećeg ugovora. Zakonsku obvezu nasljednika nalogoprimatelja u navedenom slučaju treba tumačiti restriktivno, jer svi nasljednici nalogoprimatelja nisu odmah poznati, a ako su poznati, neki od njih nisu ni dovoljno stručni ni zainteresirani za poduzimanje potrebnih radnji za zaštitu interesa nalogodavatelja dok zaštitu tih interesa ne poduzme nalogodavatelj. U tom smislu, kod ugovora o nalogu treba nasljednike tretirati kao pravne sljednike u obveznompravnom smislu, tj. kao pravne sljednike poslova umrlog nalogoprimatelja, a ne kao nasljednike u smislu Zakona o nasljeđivanju.⁸⁵ Prema tome, nastavljanje

⁸⁴ Nalogodavatelj je dužan dokazati da se radi o otkazu "u nevrijeme" i da je zbog toga pretrpio štetu, dok je nalogoprimatelj (ako se želi osloboditi obveze naknade štete nastale otkazom u nevrijeme) dužan dokazati postojanje opravdanog razloga zbog kojega je otkazao nalog.

⁸⁵ V. Gorenc, isto, str. 971.; S. Carić i dr., isto, str. 250.

ugovora o nalogu suglasnim očitovanjem volje nalogodavatelja i nasljednika nalogoprimalca, u kom slučaju se radi o sklapanju novog ugovora o nalogu, treba razlikovati od zakonske obveze ispunjenja naloga u nuždi, u kom slučaju ugovor o nalogu postoji, tj. nije prestao.

Nalog prestaje smrću nalogodavatelja samo ako je tako ugovoreno ili ako se nalogoprimalac primio naloga s obzirom na svoje osobne odnose s nalogodavateljem (čl. 767., st. 3. ZOO). Ako nisu ispunjeni ti uvjeti, u slučaju nalogodavateljeve smrti ugovor o nalogu se nastavlja, a nalogodavateljem se smatra pravni sljednik umrlog nalogodavatelja. U slučaju smrti nalogodavatelja, bez obzira na to je li ili nije ugovor o nalogu prestao, nalogoprimalac je dužan produžiti povjerene mu poslove, ako bi inače nastupila šteta za nasljednike, dok ovi ne budu mogli sami preuzeti brigu o tim poslovima (čl. 767., st. 4. ZOO). Za preuzete poslove i učinjene troškove nalogoprimalcu pripada pravo ne samo na naknadu troškova nego i na naknadu za uloženi rad, trud i stručno znanje, bez obzira je li njegovim zalaganjem ostvaren očekivani rezultat.

Ako je nalogodavatelj ili nalogoprimalac pravna osoba, nalog prestaje kad ta osoba prestane postojati (čl. 767., st. 5. ZOO).⁸⁶ Ovu odredbu treba šire tumačiti kad je riječ o statusnim promjenama trgovačkog društva (spajanje, pripajanje, preoblikovanje i priključenje) u smislu da ugovor o nalogu ne prestaje ako je nalogodavatelj ili nalogoprimalac kao pravni subjekt ušao u neke statusne promjene, koje ne dovode do toga da novi ili postojeći subjekt ne bi mogao uspješno preuzeti prava i obveze iz ugovora o nalogu.⁸⁷

Stečaj, lišenje poslovne sposobnosti - Ugovor o nalogu prestaje kad nalogodavatelj ili nalogoprimalac padne pod stečaj (kao pravna osoba) ili bude potpuno ili djelomično lišen poslovne sposobnosti (kao fizička osoba) - čl. 768. ZOO. Gospodarski opravdan interes nalogodavatelja ili/i nalogoprimalca zahtijeva izuzetke od temeljnog pravila sadržanog u čl. 768. ZOO. Tako npr. kada nalogodavatelj ili nalogoprimalac kao pravna osoba padne pod stečaj, bilo bi moguće (sukladno čl. 83., st. 1. Zakona o stečaju i likvidaciji FBiH)⁸⁸ da stečajni upravitelj umjesto "dužnika" (u ime i za račun dužnika) okonča poslove iz ugovora o nalogu u cilju izbjegavanja nastanka štete na imovini dužnika.⁸⁹

Ugovor o nalogu prestaje i u slučaju potpunoga ili djelomičnog lišavanja poslovne sposobnosti nalogodavatelja ili nalogoprimalca (čl. 768., st. 2. ZOO), pri čemu je uvijek bitna poslovna sposobnost nalogoprimalca, jer ugovor o nalogu uvijek prestaje zbog lišavanja poslovne sposobnosti nalogoprimalca, dok nalogodavatelj može biti i osoba koja ima jedino pravnu sposobnost. Radi se samo o opsegu poslova koje nalogodavatelj, odnosno njegov staratelj ili drugi zaštitnik interesa može ugovorom o

⁸⁶ Često se u ovakvim situacijama ugovor o nalogu produžuje od strane nalogodavateljevih i nalogoprimalcevih pravnih sljednika, ali uz suglasnost druge ugovorne strane.

⁸⁷ Tako: I. Bukljaš, B. Vizner, isto, str. 2335.; V. Gorenc, isto, str. 972.; H. Momčinović, isto, str. 257

⁸⁸ U našem pravu glede stečaja postoje zakoni na entitetskom nivou. Federacija BiH je donijela Zakon o stečaju i likvidaciji (Sl. novine FBiH, br. 23/98), a Republika Srpska je preuzela Zakon o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji bivše SFRJ. Vidi: A. Kanlić, Zakon o stečaju i likvidaciji, u knjizi *Stečajni i likvidacioni upravitelj*, Sarajevo, 2001., str. 281. - 303.

⁸⁹ Vidi: M. Simić, Rješavanje obligacionih odnosa u stečaju, u knjizi *Stečajni i likvidacijski upravitelj*, Sarajevo, 2001., str. 31. - 54.; A. Eraković, *Pravne posljedice otvaranja stečajnog postupka*, Zbornik radova (Novo ovršno i stečajno pravo), Zagreb, 1996., str. 236.

nalogu povjeriti nalogoprimalcu dok ih obavlja za njegov račun. No, iako je zakonodavac jednako regulirao gubitak i ograničenje poslovne sposobnosti stranaka i nije predvidio izuzetke, u praksi treba voditi računa o *ratio legis* pravila o ugovoru o nalogu, pa u nekim slučajevima dopustiti izuzetke.

Trenutak prestanka naloga - Za uređenje odnosa između stranaka u svakodnevnom životu i poslovnoj praksi posebno značenje ima preciziranje trenutka prestanka ugovora o nalogu. U st. 1., čl. 769. ZOO utvrđuje se pravilo da nalog prestaje u trenutku kada je nalogoprimalac saznao za događaj zbog kojega nalog prestaje, odnosno kada nalogoprimalac sazna da je nalogodavatelj odustao od ugovora, te kada je umro ili pao pod stečaj ili potpuno ili djelomično izgubio poslovnu sposobnost.⁹⁰ Očitu i pretjeranu zaštitu nalogoprimalca sadržanu u pravilu da ugovor u navedenim slučajevima prestaje u trenutku kada je nalogoprimalac saznao za događaj zbog kojeg je prestao ugovor o nalogu, a ne u trenutku nastanka događaja, moguće je ublažiti ili odgovarajućim ugovornim odredbama kojima će se precizirati ova pitanja ili odgovarajućim tumačenjem. Tako npr. odredbu da ugovor o nalogu prestaje kada je nalogoprimalac saznao za stečaj treba tumačiti u skladu s čl. 55., st. 1. Zakona o stečaju i likvidaciji, a koji glasi: "Pravne posljedice otvaranja stečajnog postupka nastaju početkom dana kad je oglas o otvaranju stečajnog postupka istaknut na oglasnoj ploči suda." Prema tome, u ovom slučaju ugovor o nalogu prestaje dana kada je oglas o otvaranju stečajnog postupka istaknut na oglasnoj ploči suda, a ne u trenutku kad je nalogoprimalac saznao za stečaj, što ne znači da se dan isticanja oglasa na oglasnoj ploči suda i trenutak saznanja nalogoprimalca o tome ne mogu poklopiti.⁹¹

Kad je nalogoprimalcu izdana pisana punomoć, dužan ju je vratiti nakon prestanka naloga (čl. 769., st. 2. ZOO). Ako nalogodavatelj i dalje postoji, nalogoprimalac tada njemu vraća pisanu punomoć, ali ako nalogodavatelj više ne postoji, pisana punomoć se vraća pravnim sljednicima, a nema li pravnih sljednika, vraćanje punomoći u takvim prilikama nema većeg značenja, jer nema ni nalogodavatelja. Mnogo značajnije pitanje je koristi li se nalogoprimalac s punomoći i nakon prestanka ugovora o nalogu, a time i ovlaštenje za obavljanje poslova i radnji za račun nalogodavatelja.

U čl. 770. ZOO uređuju se iznimke od temeljnog načela prema kojem nalogodavatelj može odustati od ugovora o nalogu u svako doba i bez obrazloženja i to u posebnoj i izuzetnoj situaciji kad je ugovor o nalogu sklopljen da bi omogućio nalogoprimalcu ostvarenje nekog svoga potraživanja od nalogodavatelja. U ovakvoj situaciji ugovor o nalogu ne može prestati odustankom nalogodavatelja od ugovora o nalogu, a ugovor o nalogu ne prestaje ni smrću, ni stečajem nalogodavatelja ili nalogoprimalca, niti kada jedan od njih bude potpuno ili djelomično lišen poslovne sposobnosti.

⁹⁰ Vidljivo je da st. 1., čl. 769. ZOO ne obuhvaća slučajeve prestanka ugovora o nalogu vezane uz nalogoprimalca, nego samo događaje vezane uz nalogodavatelja.

⁹¹ Prema riječima zakonodavaca (čl. 769., st. 1. ZOO) "...nalog prestaje u trenutku kada je nalogoprimalac saznao za događaj..." "Trabalo bi barem "...nalog prestaje u trenutku kada je nalogoprimalac saznao ili mogao saznati za događaj..."". Takva odredba ZOO, koji se primjenjuje kao *lex generalis*, bila bi u skladu s odredbom Zakona o stečaju i likvidaciji, koji se primjenjuje kao *lex specialis*. Moramo naglasiti da se posebne odredbe ZOO-a (na koje Stečajni zakon izričito ne upućuje) usporedno primjenjuju s odredbama Zakona o stečaju i likvidaciji. Stoga bi se moglo postaviti pitanje koji je zakon uistinu *lex specialis*.

MANDATE CONTRACT

Summary

The mandate contract in the law of Bosnia and Herzegovina is a nominated contract concluded between the mandator and the mandatary. The mandate contract obliges and authorises the mandatary to undertake certain jobs for mandator's account.

In the first part of the paper the author presents the origin and the development of the mandate contract in the Roman law. The second part of the paper presents the concept, the main features, the mode of conclusion and termination of the mandate contract in the BiH law. Special attention is paid to the rights and obligations of the mandator and the mandatary.

Key words: *mandatum*, Roman law, mandate, mandatary, mandator, law of Bosnia and Herzegovina